

Засновник Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** О. Онищенко, академік НАН України. **Редакційна колегія** В. Горовий, заступник головного редактора, Л. Чуприна, завідділу оперативної інформації, Т. Гранчак, завідділу політологічного аналізу, Т. Дубас, завідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн Г. Булахова.

Адреса редакції: НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz@pochta.ru, www.nbu.gov.ua/siaz.html. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08. 2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

2011 № 17

ЗМІСТ

Коротко про головне

**Виступ Президента України В. Януковича
з нагоди 20-ї річниці Незалежності**

Святкування 20-ї річниці Незалежності в Україні

Аналітика

**Ю. Половинчак, канд. іст. наук, старш. наук. співроб. СІАЗ НБУВ
Законопроект «Про ринок земель» –
ще один крок до запуску ринку землі**

**С. Кулицький, канд. екон. наук, старш. наук. співроб.
Про перспективи формування валютної зони російського рубля
та запровадження розрахунків за природний газ між Україною
та Росією в рублях**

**О. Рябоконт, мол. наук. співроб.
Украинско-российское сотрудничество в военно-технической сфере
после «харьковских соглашений»**

**О. Ворошилов, канд. іст. наук, старш. наук. співроб.
Перспективы НАК «Нефтегаз Украины»
в освещении СМИ**

Н. Іванова, канд. іст. наук, наук. співроб.

Електронна соціальна картка та біометричний паспорт: проблеми та перспективи в Україні

Н. Половинчак, влас. кор.

Від п'ятизіркових готелів до демократичних кемпінгів: як Україна прийматиме гостей Євробачення

Партійна позиція

С. Горова, влас. кор. СІАЗ НБУВ

Ідея об'єднання Партії регіонів и «Сильної України» в рефлексиях політологів

Актуальна прес-конференція

С. Левадна, влас. кор. СІАЗ НБУВ

Вступна кампанія-2011: відгуки експертів

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Аерокосмічна і авіаційна галузі

Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань

Альтернативні джерела енергії

Біотехнології

Інформаційні технології

Розробки та дослідження для агропромислового комплексу

Питання екології та уникнення техногенних катастроф

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

Охорона здоров'я

Наука і влада

Проблеми інформатизації

В. Касаткін, Т. Касаткіна, в. о. мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Основні електронні інформаційні технології та їх вплив на розвиток сучасної бібліотечної діяльності

Коротко про головне

Виступ Президента України В. Януковича з нагоди 20-ї річниці Незалежності

Завершити реформи, які вже тривають, і розпочати нові, а також безкомпромісну боротьбу з корупцією пообіцяв Президент В. Янукович, виступаючи з нагоди 20-ї річниці Незалежності. До тези про європейський вибір глава держави звертався в майже 40-хвилинній промові декілька разів.

«Визнаю, що і в нинішній владі рівень корупції залишається критично високим. Я оголосив війну корупції, і це не просто гасло. У цій війні не буде своїх і чужих. І хто ще не зрозумів, відчує це, як кажуть, на своїй власній шкірі. Найближчим часом», – пообіцяв В. Янукович, зазначивши, що це відповідь тим, «хто хоче політиканством і демагогією підмінити правосуддя».

Президент наголосив на необхідності завершити вже розпочаті реформи. Зокрема, він вважає, що податкова реформа, яка стартувала з набранням чинності нового Податкового кодексу, повинна отримати продовження.

«Чесний бізнес, який працює в прозорому регуляторному середовищі, платить прийнятні податки і впевнений у непорушності правил гри, повинен стати головним двигуном економіки сучасної України, – сказав він. Досвід з підготовки та упровадження податкової реформи ще раз підтвердив: остаточні рішення мають прийматися тільки після широкого громадського обговорення, незалежних експертиз та врахування інтересів тих груп населення, яких ці зміни безпосередньо стосуються».

Попереду – проведення земельної реформи, а також реформа Збройних сил. Світова продовольча криза тільки набирає обертів, обумовлюючи значне посилення уваги до українського аграрного ресурсу. Потенціал України для залучення іноземних інвестицій, переконаний В. Янукович, – повною мірою розкриється завдяки проведенню масштабної аграрної реформи. Перший важливий крок – реформа земельних відносин, що вимагає підготовки до запровадження повноцінного ринку землі, завершення встановлення та оформлення прав власності на землю, формування механізмів захисту прав власників, унормування ефективного використання земель власниками за прямим призначенням, підкреслив В. Янукович

Святкування 20-ї річниці Незалежності в Україні

24 серпня Україна відзначила 20-ту річницю своєї Незалежності.

З 20-ю річницею Незалежності України Президента України

В. Януковича привітав Голова Єврокомісії Ж. М. Баррозу. У своєму вітанні він наголосив, що Європейський Союз стоїть поряд з Україною як друг і партнер. «Мета політичної асоціації та економічної інтеграції, передбачена угодою про асоціацію, переговори щодо якої ми сподіваємося завершити цього року, є амбіційною та новаторською. Вона запровадить нову основу договірних відносин між Європейським Союзом та Україною, відвівши центральне місце питанням поваги до прав людини, демократії та фундаментальних свобод, і, на моє переконання, надихне інші країни Східного партнерства», – ідеться у вітанні. Голова Єврокомісії також наголосив, що громадяни України можуть розраховувати на постійну підтримку ЄС у реалізації «прагнень, народжених 20 років тому». Він також висловив сподівання, що конструктивна співпраця між Україною та ЄС й надалі сприятиме досягненню цієї спільної мети.

Крім того, на адресу Президента України В. Януковича надійшли привітання лідерів різних країн світу з нагоди Дня Незалежності.

Зокрема, Президент США Б. Обама в листі до глави Української держави наголосив, що Сполучені Штати Америки завжди «підтримували демократичний розвиток та європейські прагнення України і продовжуватимуть це робити, поглиблюючи наше стратегічне партнерство. З цієї важливої нагоди народ Сполучених Штатів Америки приєднується до мене у святкуванні української незалежності та в надії на зростання можливостей для всіх українців», – ідеться у вітанні президента США.

Президент Росії Д. Медведєв, вітаючи свого українського колегу В. Януковича з 20-ю річницею Незалежності України, наголосив, що «в Росії раді успіхам українських друзів, із якими нас об'єднують багатовікові принципи добросусідства, тісні духовні, історичні, гуманітарні зв'язки».

У свою чергу голова уряду Російської Федерації В. Путін направив привітання Прем'єр-міністру України М. Азарову з нагоди національного свята України – Дня Незалежності. «Переконаний, що спільними зусиллями ми будемо й надалі ефективно вирішувати різноманітні завдання, що стоять перед нашими державами, удосконалювати механізми двостороннього партнерства в інтересах братніх народів Росії та України», – зазначив В. Путін.

Крім того, свої вітання з Днем Незалежності надіслали голова КНР Ху Цзіньтао, президенти Франції Ніколя Саркозі, ФРН – Крістіан Вульф, Австрії – Гайнц Фішер, Португалії – Анібал Каваку Сілва, Республіки Корея – Лі Мйон Бак, ПАР – Джейкоб Зума, Хорватії – Іво Йосипович, Таджикистану – Емомалі Рахмон, Киргизстану – Роза Отунбаєва, Узбекистану – Іслам Карімов, Король Бельгії Альбер, Король Саудівської Аравії Абдалла бін Абдулазіз Аль Сауд та ін.

Також з цієї нагоди українців з ювілеєм привітав Папа Римський Бенедикт XVI, виступивши з промовою у своїй літній резиденції в Кастельгандольфо. Причому понтифік виголосив привітання українською мовою. «Від щирого серця вітаю українців, які саме сьогодні святкують 20-ту річницю Незалежності своєї держави, історія та культура якої незгладимим

чином позначені християнськими цінностями. Дорогі друзі, бажаю, щоб ця важлива річниця пробудила у вас і ваших співгромадян живе прагнення завжди діяти в інтересах справедливості, миру й загального блага», – сказав Папа.

Що стосується святкування ювілею безпосередньо в Україні, то ЗМІ наголошують на тому, що цього року заходи з нагоди Незалежності України відбулися без військового параду.

З самого ранку 24 серпня вище керівництво країни взяло участь в урочистостях у Києві.

Так, Президент України В. Янукович поклав квіти до пам'ятників Т. Шевченку та М. Грушевському. У церемонії також взяли участь Голова Верховної Ради В. Литвин, Прем'єр-міністр М. Азаров, глава Адміністрації Президента С. Львовчкін, голова Київської міської державної адміністрації О. Попов, представники Кабінету Міністрів, Адміністрації Президента України, інших органів влади, громадські та культурні діячі.

У цей день у Києві, Одесі та Івано-Франківську відбулися колоритні паради вишиванок, у Чернігові розгорнули найбільший у світі Державний прапор України, а у Вінниці спекли найбільший в Україні весільний коровай (його розміри 4x4 м, а вага 1,5 т), яким пригощали усіх бажаючих.

Також до Дня Незалежності України в Одесі відбулася подія, яка була занесена в «Книгу рекордів України». У центрі Одеси на Приморському бульварі біля Потьомкінських сходів пройшла презентація «Мандала», який представляє собою панно із зображенням гербів усіх областей нашої країни. Ініціаторами створення «Мандала» виступили представники громадської організації «Комітет захисту громадян», які за п'ять днів об'їздили всю Україну, де місцеві мешканці кожної області розфарбовували герб свого регіону.

На Хортиці ж встановили найвищий в Україні флагшток – вивісили Державний прапор України площею 50 кв. м на висоті 90 м.

Вечірні ж урочисті заходи з нагоди відзначення 20-ї річниці Незалежності України в Запоріжжі розпочалися театралізованою ходою представників усіх міст та районів області. Колону у 10 тис. учасників очолили запорозькі козаки на конях, які високо тримали Державний прапор України, стяг Запорізької області, а також міст Запоріжжя, Енергодар, Бердянськ, Токмак, Мелітополь. Кожне місто, кожний район у цій святковій ході презентував найвагоміші здобутки свого краю.

Повідомляється також, що близько 3 тис. осіб взяли участь в урочистостях з нагоди 20-ї річниці Незалежності України біля пам'ятника С. Бандері у Львові. Заходи відбулися без партійної символіки та агітації, під державними синьо-жовтими прапорами та бандерівськими червоно-чорними стягами.

Що стосується української опозиції, то вона відзначила День Незалежності країни кількатисячним мітингом протесту проти «режиму Президента В. Януковича», який супроводжувався сутичками з міліцією в центрі столиці. Акції протесту відбулися також у Львові, Луцьку та

Донецьку.

Також можна відзначити, що у Києві о 18 год. на Майдані стартував святковий музичний марафон, в якому взяли участь 20 популярних українських виконавців: С. Ротару, Руслана, Т. Кароль, Потап і Настя, «Танок на майдані Конго», «Брати Карамазови», «Друга ріка» та ін. Завершилося свято грандіозним феєрверком.

Слід також зазначити, що святкували 20-ту річницю Незалежності України й поза межами нашої держави. Так, уже традиційно (28-й рік поспіль) у Чикаго відбувається фестиваль «Українські дні», організатором якого є Український конгресовий комітет Америки (Іллінойс). Святкування тривають два дні з багатотисячною публікою, представленою не тільки українцями.

Аналітика

Ю. Половинчак, канд. іст. наук, старш. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Законопроект «Про ринок земель» – ще один крок до запуску ринку землі

Кабінет Міністрів передав на розгляд Верховної Ради проект закону «Про ринок земель» № 9001-1. Законопроект, як вказано в пояснювальній записці, спрямований на завершення створення ринкових умов для залучення земельних ділянок сільськогосподарського призначення в економічний обіг.

Нагадаємо, чинний до кінця 2011 р. мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення був пов'язаний з відсутністю законів про земельний кадастр та про ринок землі. У Кабміні розраховують, що ВР зробить крок назустріч реалізації президентської ініціативи про формування ринку земель з 2013 р. і схвалить законопроект про ринок землі в першому і в другому читанні до кінця поточного року. Ухвалений раніше та підписаний Президентом Закон «Про Державний земельний кадастр» набирає чинності з 1 січня 2012 р. Раніше голова Державного агентства земельних ресурсів С. Тимченко повідомив, що запустити автоматизовану систему земкадастру заплановано до кінця осені 2011 р. Він буде містити дані про власників і кордони всіх ділянок. Після цього база поповнюватиметься іншою інформацією про ділянки, зокрема, цільовим призначенням, якістю земель тощо. За оцінками С. Тимченка, для повного наповнення бази буде потрібно два-три роки.

На думку спікера Верховної Ради В. Литвина, мораторій на продаж землі сільськогосподарського призначення буде скасовано автоматично після прийняття закону про ринок земель. Чимало експертів наголошують на тому, що ухвалення відповідних законопроектів та зняття мораторію допоможе вивести ринок землі в цивілізоване, правове русло, ліквідувавши в цій сфері

тіньові схеми, більшість з яких пов'язана з обходом мораторію на продаж землі.

Як підкреслює президент Асоціації «Земельний союз України» А. Кошиль, мета законопроектів про земельний кадастр і ринок землі – вивести операції із сільгоспземлями з тіні та забезпечити контроль держави за процесами, що відбуваються. Він наголошує, що за час дії мораторію відбулася «тотальна тінізація обігу сільгоспземель» – в обхід мораторію використовувалися різні схеми купівлі-продажу. На думку експерта, така ситуація призводить до зниження інвестиційної привабливості українського аграрного сектору, до небажання інвесторів працювати в селі.

Правники вказують і на те, що мораторій на продаж земель, який забороняє майже 7 млн українських громадян розпоряджатися своїми земельними наділами, прямо суперечить ст. 41 Конституції України, в якій закріплено право громадян вільно володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю.

Утім, чимало фахівців все ще сумніваються в необхідності зняття мораторію, принаймні в найближчі роки, – до того часу, поки в регулюванні земельних відносин буде наведено порядок.

Як підкреслив, з посиланням на дані дослідження Світового банку, генеральний директор Українського клубу аграрного бізнесу В. Лапа, понад 51 % населення України проти формування ринку землі, а ще 17,7 % за його формування лише тоді, коли для цього будуть створені необхідні правові та економічні умови.

Утім, незважаючи на неоднозначність ситуації з підтримкою розблокування ринку землі як у політикумі (негативне ставлення до відміни мораторію союзників «регіоналів» з парламентської більшості – «літвинівців» та комуністів відоме давно), так і громадськості, імовірність того, що вільний обіг земель сільгосппризначення буде запроваджений найближчим часом, досить висока. Головне тут, щоб ринок земель став легальним, прозорим і щоб почали вирішуватися проблеми, що накопичувалися десятиліттями.

Власне, як наголошують у Держкомземі, саме на це і спрямований зареєстрований у ВР законопроект про ринок земель. Документ передбачає створення єдиного порядку підготовки до продажу та продажу земельних ділянок, прав оренди на них на аукціонах, встановлює єдині правила та обмеження з обігу земельних ділянок на ринку.

Отже, щодо обмежень. По-перше, документ встановлює максимальну площу земельної ділянки, яка може перебувати у власності однієї людини. Зокрема, у поліссі така норма становить 1,5 тис. га, у лісостепу – 1,75 тис. га, у степу – 2,1 тис. га, у Карпатській гірській області – 900 га, Кримській гірській області – 1,1 тис. га. В інших регіонах розмір земельної ділянки в одних руках не повинен перевищувати 2,1 тис. га. Водночас загальна площа земельних ділянок може перевищити граничний максимальний розмір у випадку успадкування землі.

По-друге, відповідно до законопроекту, землі сільгосппризначення мають право купувати лише громадяни України, фермерські господарства, держава в особі центрального органу влади з питань земельних ресурсів або територіальні громади.

Документ передбачає, що іноземні особи не матимуть права власності на сільгоспземлю. При цьому юридичні особи з іноземною часткою статутного капіталу понад 10 %, які володіють земельними ділянками, зобов'язані здійснити процедуру відчуження землі, інакше вона вилучатиметься в судовому порядку і передаватиметься у власність держави.

Законопроект також забороняє вносити право на земельну ділянку до статутного капіталу. Водночас власники зможуть використовувати право оренди землі як застави за кредитом.

Як зазначається в законопроекті, переважне право на придбання земельної ділянки сільгосппризначення мають держава, органи місцевого самоврядування, орендар чи користувач цією землею, власники суміжних ділянок. Для реалізації такої переваги власник земельної ділянки, що має намір її продати, зобов'язаний повідомити про це, опублікувавши відповідне оголошення в друкованих ЗМІ за місцем розташування землі, при цьому вказати ціну й умови продажу. Якщо суб'єкт права на переважну купівлю земельної ділянки протягом одного місяця після опублікування оголошення не заявив про свій намір купити ділянку, вважатиметься, що він відмовився від реалізації свого права. У такому разі продавець має право відчужити земельну ділянку за оголошеними в повідомленні умовами іншій особі.

Законопроект також передбачає, що термін дії договору про надання права користування чужою земельною ділянкою не може бути меншим, ніж 20 років, а для землі державної або комунальної власності – не повинен перевищувати 50 років.

Також законопроект про ринок земель передбачає відрахування 1 % від оренди землі на рахунки селищних та сільських рад. Згідно з підрахунками міністра аграрної промисловості і продовольства М. Присяжнюка, це 4–4,5 млрд грн щорічно, які сільські ради зможуть витратити на соціально-економічний розвиток.

Впливовим гравцем на ринку землі буде держава. За словами заступника голови Держземресурсів М. Калюжного, держава має намір сконцентрувати у своїх руках не менше 30 % сільськогосподарських угідь. З цією метою створюється державний земельний банк, що консолідуватиме не приватизовані землі. Як наголошує М. Калюжний, законопроект передбачає, зокрема, і розв'язання проблеми невикористання великих площ земель виморочної спадщини (майно, яке залишилося після померлої особи та на яке ніхто не заявляє або не може заявити домагань ні за заповітом, ні за передбаченим законом порядком правонаступництва), незатребуваних з різних причин паїв. Після схвалення закону власником цих земель стане держава, причому, як підкреслюється в пояснювальній записці, надходження до держбюджету в разі передання в оренду 1,4 млн га незатребуваних паїв, близько 2,8 млн га земель запасу (ріллі) і 1,8 млн га сільгоспземель

виморочної спадщини за середньої нормативної грошової оцінки 1 га ріллі в 11,949 тис. грн, можуть становити 2,1 млрд грн на рік (за річної орендної ставки 3 % від нормативної грошової оцінки ділянки).

Оцінюючи норми законопроекту, аналітики демонструють різні підходи до найбільш резонансних його норм. Серед таких, без сумніву, заходи, покликані запобігти спекуляції на ринку землі та не допустити обезземелення й українських селян. Ідеться про заборону на володіння землею іноземців, обмеження площ землі у власності, а також високе мито при перепродажі землі в перші 10 років.

Обмеження кола осіб, які мають право власності на сільськогосподарські землі, на думку керівника практики нерухомості компанії «КПД Консалтинг» В. Кисіля, не сприяє розвитку повноцінного ринку. За його словами, незважаючи на розширення переліку осіб, які мають право на купівлю землі для товарного сільгоспвиробництва за рахунок фермерських господарств, аналогічне право юросіб буде обмежено. Таким чином, реальні товаровиробники, що спеціалізуються на аграрному бізнесі, залишаються «за бортом» земельної реформи, тоді як не оформлені юридично фермерські господарства не є серйозними гравцями на ринку.

У свою чергу партнер ЮФ «Ільяшев і Партнери» М. Копейчиков припускає, що на практиці механізми обмежень на придбання землі, які пропонуються законом, можуть виявитися недостатньо дієвими: жорсткість відповідних норм нівелюється тим, що, по суті, через «пов'язаних» осіб буде можливо купувати значні обсяги земельних наділів.

Так само і юристи адвокатського об'єднання Arzinger не виключають, що іноземні особи, яких законопроект позбавляє права на володіння сільськогосподарськими землями, можуть «обійти» цю норму. З цією метою спочатку можна засновувати в Україні товариство, яке буде вважатися іноземною особою в розумінні законопроекту «Про ринок земель», після чого воно виступить засновником іншого товариства, яке матиме статус резидента й отримає право на купівлю сільгоспземлі. «Отже, як і в попередніх редакціях, не знайдено ефективного способу усунення іноземних осіб від можливості купувати сільськогосподарські землі», – наголошується в прес-релізі Arzinger.

Зі свого боку старший аналітик інвесткомпанії Dragon Capital Т. Левченко вважає пропоновані законопроектом механізми контролю цілком дієвими. «Очевидно, що це спрямовано на недопущення спекуляцій. І влада хоче залишити працювати на цьому ринку саме виробників аграрної продукції, а не будь-які фінансові організації, – пояснює експерт. – Фактично гравці ринку – це громадяни України, фермери. Причому статус фермера оновлений Президентом: ним може бути тільки людина з аграрною освітою, що не менше п'яти років пропрацювала у сільському господарстві».

Також, за словами Т. Левченко, для великих сільгоспкомпаній, акції яких торгуються на міжнародних біржах, після прийняття закону про ринок земель ситуація особливо не зміниться. Ці компанії є юридичними особами і,

згідно з запропонованим проектом, не будуть мати доступу до торгів, пояснила експерт. Такі компанії будуть продовжувати брати землю в оренду.

Крім того, за прогнозами експерта, створення «більш прозорої ситуації з правами власності» сприятиме залученню коштів у галузь. Отже, Т. Левченко розраховує на зміни на краще порівняно з нинішньою ситуацією, коли для багатьох фінансових структур, у тому числі банківських, кредитування сільського господарства є дуже ризикованою сферою.

Водночас экс-глава Держкомпідприємництва О. Кужель розглядає законодавчу ініціативу дати можливість закладати в іпотеку право оренди як достатньо ризиковану в українських реаліях. «Орендар заклав пай, не зміг повернути кредит, що далі? Що робити власникам паю? Це може бути повторенням приватизації 90-х років», – попереджує вона.

Неоднозначно експерти оцінюють і наслідки запровадження **переважного права на придбання** земельної ділянки сільгосппризначення. Так, аграрії висловлюють занепокоєння щодо можливих проблем з реалізацією цього права, у першу чергу – фінансових: не факт, що фермери зможуть акумулювати достатньо коштів на купівлю землі. «Можливостей для купівлі не створено: є й юридичні обмеження, й економічні, – наголошує директор інформаційно-ресурсного центру “Реформування земельних відносин в Україні” М. Федорченко. – У фермерів вимивають кошти, а покупки за рахунок кредитів – малоімовірні, враховуючи високі ставки. У таких умовах я не бачу, хто буде купувати».

Крім того, фахівці вказують на ризик виникнення корупційних чи спекулятивних схем навколо ситуації, коли потенційні покупці й продавці будуть змушені домовлятися з особами, які мають першочергове право викупу землі, і купувати у них відмову від своїх виняткових прав на ділянку. У цьому ж контексті експерти відзначають небезпеку встановлення, за визначенням М. Федорченка, невиправдано великої ролі держави, що створює для земельних чиновників «простір для маневру». «Держземагентство – орган ліцензування, він займається підготовкою лецітаторів, землеоцінщиків, він же відає землею сільгосппризначення, розпоряджається і відчужує її. При таких вихідних даних велика ймовірність виникнення корупції і того, що держава, користуючись своїм переважним правом, зможе формувати великі масиви землі на користь зацікавлених осіб», – говорить М. Федорченко.

Не менш важливі нововведення законопроекту, що передбачають досить детальне **врегулювання правил консолідації земельних ділянок** для ліквідації дроблення ділянок в єдиному масиві. З одного боку, норми, що дають змогу гарантувати недопущення скупки окремих ділянок на кордоні чи посеред великих землеволодінь з метою спекуляцій за умови перепродажу реальному бізнесу, повинні позитивно вплинути на структурування ринку та створення більш привабливих умов для розвитку товарного виробництва сільгосппродукції.

З іншого – фахівці не виключають можливості агресивних дій власників великих масивів землі, інтереси яких забезпечує законопроект, та

попереджають про можливість конфліктів із власниками «анклавних» ділянок. Як наголошує почесний президент Асоціації фермерів та приватних землевласників, голова Союзу сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів України І. Томич, ті 2/3 тексту урядового законопроекту, що присвячені консолідації земель, спрямовані «на безправ'я простого власника земельного паю шляхом різних варіантів щодо його обезземелення».

Тут слід зазначити, що не виключено, що питання консолідації земель та визначення пріоритетності права викупу земельних ділянок після впровадження в країні ринку землі можуть вирішуватися окремим законопроектом «Про консолідацію земель». «Ми розробили проект закону “Про консолідацію земель”, щоб виключити можливість рейдерства та зловживань», – говорить міністр аграрної політики і продовольства М. Присяжнюк. – У цьому законі ми хочемо передбачити можливі ризики. Розривати технологію виробництва ми не дозволимо».

Виходячи з поточних пропозицій, першочергове право викупу землі матиме орендар. За словами М. Присяжнюка, «нам дуже важливо в процесі земельної реформи не зруйнувати ту систему договірних відносин, що склалася на ринку». Наступний, хто отримує право викупу землі, – це територіальна громада, а у випадку її відмови – держава в особі Земагентства.

Крім ряду названих застережень, слід враховувати й загальні моменти, що виникають у контексті досить близької перспективи розблокування ринкового обігу сільгоспземель.

Фахівці цілком логічно вказують на проблеми, що можуть виникнути в контексті поспішного скасування мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення. По-перше, уряд розраховує на прийняття закону «Про ринок земель» раніше, ніж буде проведена інвентаризація українських чорноземів – навряд чи варто детально зупинятися на питанні, наскільки небезпечним може виявитися такий підхід.

По-друге, закону про ринок земель недостатньо для проведення ефективної земельної реформи. Серед нормативних актів, покликаних забезпечити цивілізований продаж земель, варто назвати закон про збереження родючості земель, закон про консолідацію земель, про оренду земель та інші ініціативи, які допоможуть забезпечити ефективне проведення реформи.

С. Кулицький, канд. екон. наук, старш. наук. співроб.

Про перспективи формування валютної зони російського рубля та запровадження розрахунків за природний газ між Україною та Росією в рублях

Протягом останніх років у російському істеблішменті доволі популярна ідея більш широкого використання російського рубля для міжнародних

торговельних і фінансових операцій та перетворення рубля принаймні на регіональну резервну валюту. Ця ідея не лише обговорюється в експертному середовищі, а й озвучується на вищому політичному рівні.

Зокрема, думка про використання національних валют у розрахунках між групою країн BRIKS/БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай, Південна Африка) була висловлена президентом Росії Д. Медведевим під час проведення саміту керівників цих країн у м. Санья на о. Хайнань у Китаї. Відповідаючи 14 квітня 2011 р. на запитання російських журналістів щодо процесу переходу країн БРІКС на національні валюти при здійсненні взаємних розрахунків, він заявив, що ця проблема обговорювалася «у вузькому колі», а раніше експерти працювали над тим, «яким чином нам швидше переходити на розрахунки в національних валютах» (<http://www.grandfin.ru>. – 2011. – 23.04).

Виступаючи в Державній думі, прем'єр-міністр Росії В. Путін заявив: «На пострадянському просторі рубль зміцнюється і стає навіть резервною валютою. Сьогодні наші українські партнери просять, щоб ми перейшли на розрахунки в рублях за енергоносії» (<http://news.finance.ua>. – 2011. – 22.04). Утім, останнім часом у російському суспільстві ідея надання рублю функцій міжнародних грошей почала дедалі більше виходити за рамки суто професійних дискусій.

З іншого боку, хоча професійні проблеми міжнародних торговельних і фінансових операцій у рублях та перетворення російського рубля на регіональну резервну валюту й незрозумілі широкому загалу, однак ця ідея в спрощеному, популяризованому вигляді добре вписується у великодержавницький менталітет росіян. Зокрема, у 2010 р. Фонд «Общественное мнение» під час соціологічного опитування запропонував росіянам назвати міжнародні фінансові центри. 45 % респондентів не змогли дати відповідь. 32 % заявили, що це Москва. Міжнародні фінансові центри – Нью-Йорк і Лондон – назвали 15 % та 19 % респондентів відповідно (*Власть денег*. – 2011. – № 24–25. – С. 16). Зазначена вище особливість суспільної психології росіян робить ідею перетворення російського рубля на міжнародну резервну валюту (нехай і регіонального рівня) потенційно ефективним пропагандистським інструментом майбутніх президентських виборів у Росії.

Водночас існує також певний практичний досвід організації міжнародних розрахунків у російських рублях. Тому, щоб відповісти на питання щодо реалістичності ідеї формування валютної зони російського рубля та перспектив запровадження розрахунків за природний газ між Україною та Росією в рублях, треба проаналізувати і світову практику функціонування валютних зон як таких, і наявний досвід міжнародного обороту російського рубля. Останнє особливо стосується економічних відносин Росії з Білоруссю та Китаєм.

Деякі науковці розрізняють категорії «резервна» та «світова» валюта. Утім, у практиці професійного спілкування як на фінансових ринках, так і у сфері політичної діяльності ці поняття дуже часто ототожнюються,

спираючись при цьому на досвід використання долара США. Адже американська валюта відповідає обом згаданим вище поняттям. Тому в цій роботі поняття «резервна» і «світова» валюта використовуються як тотожні. При цьому враховується те, що резервна валюта може виконувати цю функцію для групи держав. Тобто вона може виконувати функцію регіональної резервної валюти – міжнародних грошей у межах певної валютної зони, а не на глобальному рівні.

На підставі узагальнення багаторічного досвіду, практики функціонування міжнародних ринків грошей фахівці виділяють ряд умов перетворення конкретної валюти на резервну, якщо не на глобальному, то принаймні на міжнародно-регіональному (макрорегіональному) рівні, та формування відповідної валютної зони. До таких умов належить насамперед вільна конвертованість валюти. Причому йдеться не про декларовану, а реальну конвертованість конкретної валюти. А з приводу вільної конвертованості рубля немає єдності й серед російських фахівців. Так заступник директора департаменту операцій на фінансових ринках Центрального банку Росії С. Камбуров вважає, що російський рубль повною мірою відповідає лише цій вимозі, яка необхідна для статусу резервної валюти – вимозі вільної конвертації.

З ним не погоджуються деякі інші російські експерти. Так, начальник аналітичного відділу ІК «Грандіс Капітал» Д. Барабанов наголошує: «Для досягнення вільної конвертації будь-якої валюти необхідно, щоб на міжнародному ринку котирувалась вільна пара цієї валюти до будь-якої іншої, наприклад, рубль – євро, рубль – юань або хоча б рубль – австралійський долар». При цьому він вважає, що на міжнародному рівні російський рубль не дотягує навіть до статусу китайського юаня. Адже, нагадує він, «для країн Південно-Східної Азії юань давно став резервною валютою навіть для найближчих сусідів Росії – тієї ж України».

У той же час начальник відділу грошових ринків «Первого республиканского банка» І. Шибанов цілком слушно додає: «Вільно конвертована валюта повинна торгуватись цілодобово, а не з 10:00 до 17:00 за московським часом. І не на валютній біржі в Москві, а на світовому міжбанківському ринку».

Доктор економічних наук С. Борисов (ИМЭМО РАН) у свою чергу вважає, що «рубль ще досі не є повною мірою дійсно національною і стабільною валютою». Адже рубль фактично поділяє свій статус національних грошей з іноземними грошовими одиницями, особливо з долларом США, оскільки на внутрішньому ринку Росії іноземна валюта паралельно з російським рублем виконує функції засобів платежу, заощаджень та мірила вартості.

У цьому контексті аж ніяк не можна погодитись із висловлюванням міністра фінансів Росії О. Кудріна, що конвертованість рубля підтверджується можливістю обміну рубля на місцеві валюти – валюти в країнах, популярних серед російських туристів, – Туреччині та Єгипті. По суті, і на це звертають увагу незалежні російські експерти, ідеться про

обмежений за своїми масштабами обмін рубля лише в місцях концентрації російських туристів, а не по всій території цих країн. Причому сукупні обсяги таких обмінних операцій дуже незначні.

Навряд чи професійний фінансист О. Кудрін не усвідомлює слабкості економічного обґрунтування свого твердження. Радше його аргументація стосовно вільної конвертації рубля має суто політико-пропагандистський характер й адресована широкому російському загалу.

Водночас фахівці підкреслюють, що для фактичного виконання певною національною валютою функції резервної валюти необхідна висока ліквідність валютного ринку, яка також впливає на волатильність (величину коливань) курсу. Так, нормальний обсяг торгів у системі електронних торгів на Московській міжбанківській валютній біржі (ММВБ) не перевищує 5 млрд дол. на день (в еквіваленті) локальних максимумів у 7–10 млрд на день, коли в торгах активно бере участь Центральний банк Росії. Водночас оборот ринку Forex становить понад 3 трлн дол. США на день. Коментарі, як то кажуть, зайві.

Вельми ефектне за формою (але не ефективно по суті) порівняння ліквідності російського валютного ринку з відповідними ринками Білорусі, Казахстану та України, до якого вдаються окремі російські аналітики, є просто некоректним з наукової точки зору. Адже зазначені держави ніколи не прагнули до набуття їх валютами статусу резервної.

Російські експерти також звертають увагу на непрозорість встановлення курсу рубля, як на серйозну перепону на шляху до набуття російським рублем статусу міжнародної резервної валюти.

Крім того, необхідна умова одержання національною валютою статусу резервної – реальна участь в обслуговуванні міжнародних угод. Початковим етапом виконання цієї вимоги є позитивне сальдо платіжного балансу, що протягом значного періоду часу як раз і спостерігається в російській економіці. Водночас самій країні-емітенту такої валюти повинне належати значне місце у світовій економіці за обсягами національного ВВП, що, зокрема, і підтверджується досвідом США, Європейського Союзу та Японії.

Фахівці звертають увагу на те, що в країні-емітенті, національна валюта якої претендує на отримання статусу резервної, повинна бути стабільно низька інфляція (до 3 %), чого в сучасній Росії якраз і не спостерігається.

До вимог, необхідних для набуття статусу резервної валюти, належать також і порівняно невисокі (3–4 %) ставки по кредитах у національній валюті. При цьому в країні-емітенті валюти, що нині претендує на статус резервної, повинна існувати розвинута й стабільно функціонуюча фінансова система. Стан же російської фінансової системи в цілому і кредитного ринку, зокрема, не відповідає і цій вимозі.

Таким чином, із перелічених вище вимог, виконання яких необхідне для набуття російським рублем статусу резервної валюти, більшість не виконується. Виняток становить, хіба що, позитивне сальдо зовнішньоторговельного та платіжного балансу Росії.

Водночас російські вчені наголошують, що перетворення національної валюти на резервну – складний багатофакторний процес. Він може проходити поступово, еволюційним шляхом і значною мірою стихійно. Або ж цей процес може відбуватися за активного сприяння з боку держави, коли «приведення рубля до статусу регіональної резервної валюти стане предметом спеціальної уваги та дій з боку держави» (*Борисов С. М. Российский рубль – резервная валюта? // Деньги и кредит. – 2008. – № 3. – С. 17--21*).

На підставі наведених вище аргументів ряд російських фахівців висловлюють думку, що великим досягненням буде, якщо в зону впливу російського рубля потраплять хоча б Білорусь, Казахстан й Україна.

Утім, як зазначалось вище, уже накопичено певний практичний досвід міжнародних торговельних та фінансових операцій з використанням російського рубля, на підставі якого можна робити деякі висновки щодо претензій цих національних грошей на роль міжнародної валюти, хоча б на регіональному рівні. Зокрема, російський рубль обмежено використовується як платіжний засіб у межах Євразійського економічного співтовариства (ЄвразЕС), особливо в російсько-білоруських торговельно-економічних відносинах. А з країн далекого зарубіжжя національні валюти, у тому числі й рубль, використовуються для обслуговування економічних відносин між Росією та Китаєм.

У лютому 2003 р. тодішній прем'єр-міністр РФ М. Касьянов запропонував запровадити єдину валюту в рамках ЄвразЕС. А у 2010 р. прем'єр-міністр С. Сидорський вніс пропозицію активізувати зусилля членів ЄвразЕС у напрямі перетворення рубля на резервну валюту цієї організації.

За розрахунками радника голови «Банку Росії» А. Потьомкіна, проведеними на підставі даних цієї установи, російська національна валюта поступово витісняє долар США в платіжному обігу Росії з країнами ЄвразЕС. Загальний обсяг розрахунків з використанням рубля у 2009 р. становив 17,8 млрд дол. в еквіваленті або близько 48 % сукупного платіжного обороту в рамках ЄвразЕС. У цей період питома вага російського рубля в платіжному обороті Білорусі з Росією становила 51,9 % долара США – 33,6 %, а євро – 14,0 %. У платіжному обороті Казахстану з Росією частка рубля становила 48,5 %, долара США – 48,1 %, євро – 2,1 %. Частка рубля у платіжному обороті Росії з Киргизстаном і Таджикистаном становила, відповідно, 25,2 і 45,8 %.

Поряд із цим долар й надалі зберігає свої домінуючі позиції як основна валюта розрахунків між країнами ЄвразЕС та СНД поза межами зовнішньоторговельних відносин з Росією. Хоча й в економічних відносинах між цими державами російський рубль, зазвичай, є другою або ж третьою за значущістю валютою міжнародних розрахунків, конкуруючи з євро, зазначає А. Потьомкін, зокрема за інформацією Народного банку Казахстану за 2008 р., у платіжному обороті Казахстану з Білоруссю частка рубля становить близько 25 % (частка долара – 58 %), із Киргизстаном – близько 3 % (частка долара – 88 %), із Таджикистаном – 0,5 % (частка долара – 99 %).

Однак наведена А. Потьомкіним статистика показує, що статус російського рубля, як «другої або третьої за значущістю валюти міжнародних розрахунків, що конкурує з євро» (крім відносин з Росією), хоча й формально правильний, але за своєю фінансово-економічною природою є дещо перебільшеним. Тим паче сам А. Потьомкін наголошує, що використання національних валют у міжнародних розрахунках слід розрізняти: застосування як валюти платежу та як валюти ціни контракту.

Наведена вище статистика характеризує сферу використання російського рубля як засобу платежу. Що ж стосується питань ціноутворення у сфері зовнішньої торгівлі країн СНД, то долар США та євро традиційно посідають домінуючі позиції. Так, ціну на товари паливно-сировинної групи прив'язано до світових цін у доларах США, а ціни на машинобудівне обладнання, автомобілі, побутову техніку та продовольство визначаються в доларах та євро. Тому в зовнішньоторгових контрактах навіть з оплатою в російських рублях учасники угоди повинні постійно слідкувати за поточними котируваннями обмінного курсу російського рубля до долара чи євро на валютному ринку (*Деньги и кредит. – 2010. – № 8. – С. 5–6*).

Доволі значний інтерес, що стосується використання російського рубля в міжнародних торгових відносинах, становить оплата Білоруссю російських енергоносіїв і, зокрема, природного газу російськими ж рублями. Ще у 2008 р. повідомлялося, що для здійснення розрахунків з Росією за газ у рублях Білорусь отримує міждержавний кредит від Росії на суму еквівалентну 2 млрд дол. США. Навесні ж 2011 р. у ЗМІ, з посиланням на заяву російського прем'єр-міністра В. Путіна, повідомлялося, що вже майже 90 % платежів за енергоносії Білорусь здійснює в рублях (<http://economics.lb.ua>. – 2011. – 20.04).

Утім, деякі експерти доволі скептично ставляться до такої практики. Так, директор економічних програм Українського центру економічних досліджень ім. Разумкова В. Юрчишин зазначає, що немає достатніх валютних резервів для проведення валютних інтервенцій. До того ж білоруська економіка функціонально дуже міцно пов'язана з незрівнянно потужнішою російською економікою, що значно обмежує можливості зовнішньоекономічного маневрування для білоруської сторони.

Що ж стосується Росії, то для неї розрахунки за енергоносії з Білоруссю в російських рублях відіграють незначну економічну роль. За повідомленнями ЗМІ, на кредити виключно в російських рублях, надані «Газпрому» російськими ТрансКредитБанком і ВнешЕкономБанком, припадає лише трохи більше 2 % від загального кредитного портфеля групи «Газпром» (без урахування інших зобов'язань групи) за 2010 р. І навіть якщо додати суми кредитів у російських рублях, надані іншими банками, сукупна частка кредитів у російських рублях у кредитному портфелі групи «Газпром» зросте не на багато.

Водночас частка доларових кредитів у портфелі кредитному «Газпрому» перевищує 80 % (*Власть денег. – 2011. – № 24–25. – С. 14*). На долар США та євро припадає, мабуть, не менше 95 % від загального обсягу кредитного

портфеля «Газпрому». Тобто саме загально визнані світові валюти, насамперед, американський долар, забезпечують фінансовий супровід зовнішньоекономічної діяльності російського «Газпрому».

Тобто білорусько-російські розрахунки за енергоносії в російських рублях для Росії, на відміну від Білорусі, мають переважно геополітичне, ніж економічне значення. Утім, деякі експерти ставлять під сумнів регулярний та усталений характер білорусько-російських розрахунків за поставки російських енергоносіїв у російських рублях. Так, білоруський незалежний експерт С. Чалий наголошує, що розмови про перехід на розрахунки в рублях за енергоносії поширювалися, але офіційних заяв з білоруської сторони про те, що такий перехід відбувся, не було. «Газпром» і надалі виставляє ціни за газ для Білорусі в доларах США. На сесії ж місцевої валютно-фондової біржі видно, що раз на місяць проходить купівля долара.

Так само український економіст О. Соскін вважає, що говорити про перехід Білорусі на розрахунки за російські енергоносії в російських рублях передчасно. На його думку, то була одноразова «акція».

Директор Інституту країн СНД В. Корнілов зазначив, що білорусько-російські розрахунки за поставки енергоносіїв у рублях здійснювались у рамках згаданого вище міждержавного кредиту, наданого Білорусі Росією. І довго оплачувати за рахунок цього кредиту поставки до Білорусі російських енергоносіїв неможливо (*Власть денег. – 2011. – № 24–25. – С. 15–16*).

Таким чином, розрахунки в російських рублях у сфері російсько-білоруських економічних відносин, у тому числі й рублеві платежі за російські енергоносії, є віддзеркалюванням безпосередньої залежності економіки Білорусі від Росії. До речі, деякі експерти наголошують, що саме білоруська економіка за своїми структурно-функціональними характеристиками найбільше підходить для її залучення до валютної зони російського рубля, оскільки вона через систему торгово-економічних відносин доволі органічно доповнює нинішню модель розвитку російської економіки.

Що ж стосується перспектив розвитку міжнародних розрахунків у російських рублях із країнами далекого зарубіжжя, то тут варто розглянути наявний практичний досвід здійснення міжнародних розрахунків у національних валютах між Росією та Китаєм. Цей процес на практиці було започатковано в 2005 р. у рамках угоди між Банком Росії та Народним банком Китаю про міжбанківські розрахунки в торгівлі в прикордонних районах. 31 січня 2005 р. розрахунки у сфері торгівлі та туристичних послуг, згідно з цією угодою, можуть здійснюватись як у вільноконвертованих валютах, так і в рублях та юанях. У результаті, у 2008 р. загальна сума коштів, зарахованих на юаневі рахунки (у доларовому еквіваленті), становила близько 4,4 млн дол., а на рублеві рахунки (також у доларовому еквіваленті) – 850 млн дол. Причому скупний оборот коштів по кореспондентських рахунках, відкритих один в одного російськими та китайськими банками, у цей період становив 12,6 млрд дол.

На думку російських експертів, переважне використання рублевих коштів відображає специфіку прикордонної торгівлі, що полягає в тому, що значні обороти на рублевих рахунках обумовлені тим, що основна частина операцій припадає на зарахування готівкових рублів (торгової виручки) китайських громадян, що здійснюють роздрібну торгівлю в прикордонних районах Росії та Китаю. Потім ці російські рублі конвертуються в долари США та переказуються в китайські банки (*Деньги и кредит. – 2010. – № 8. – С. 7*).

Якщо ж врахувати, що у 2008 р. російсько-китайський товарообіг сягнув 56 млрд дол. США, то стає очевидним, що російський рубль обслуговує лише 1,5 % цього товарообігу, та і то в другорядному й доволі специфічному сегменті двосторонньої торгівлі. Також на російську національну валюту припадало трохи менше 7 % від сукупного грошового обороту на кореспондентських рахунках, відкритих у російських та китайських банках. За повідомленнями преси, нині ведеться спільна російсько-китайська робота для з'ясування можливості здійснення розрахунків у національних валютах двох держав не лише в прикордонних районах, а й у більших масштабах. А поки реальною резервною валютою в російсько-китайських економічних відносинах й надалі лишається долар США.

У цьому контексті сумніви ряду експертів щодо можливості організації ефективної системи розрахунків по торгових операціях у національних валютах між країнами групи БРІКС виглядають цілком обґрунтованими. Матеріальною основою зазначених сумнівів є незбалансованість взаємної торгівлі між країнами БРІКС, що стає серйозною перешкодою на шляху організації всеосяжної системи клірингових розрахунків у національних валютах між країнами цієї групи.

Адже для організації взаємної торгівлі за національні валюти в межах певного угруповання країн необхідно підтримувати незмінним курс клірингових (тобто в цьому випадку – національних) валют відносно основних світових валют протягом певного періоду часу, коли будуть здійснюватися взаємозаліки. Наприклад, протягом року, як зазначають деякі російські ЗМІ, потужним бар'єром на шляху здійснення таких розрахунків у межах БРІКС стає нерівномірний розподіл сальдо взаємної торгівлі між країнами цієї групи.

До того ж, як зазначають деякі російські ЗМІ, Росія поки не має намірів продавати свої основні експортні товари – газ, нафту і нафтопродукти – за слабкі валюти, до яких належать й національні валюти країн БРІКС. Це ж у свою чергу, зменшує обсяги взаємного товарообігу, що обслуговуватиметься національними валютами країн БРІКС. На такій самій фінансово-економічній основі претензії російського рубля на статус резервної валюти стають ще примарнішими (<http://www.grand-fin.ru>. – 2011. – 22.04).

Утім, ряд російських фахівців, серед яких і директор Центру фундаментальних і прикладних досліджень Фінансової академії при уряді Російської Федерації, д-р екон. наук, проф. Л. Красавіна, вважають, що «Росії корисно використати світовий досвід попередньої розробки валютної

стратегії всупереч скептикам, що вважають утопією перетворення рубля на світову валюту. Однак ця стратегія поки обмежується настановами владних структур, хоча реально потрібна фундаментальна підготовка у практичному й теоретичному напрямках (*Деньги и кредит. – 2008. – № 5. – С. 13*).

Однак незалежно від того, що відображає дискусія в ЗМІ з приводу перетворення російського рубля на резервну валюту: чи то політичні настанови російської влади, чи то певний етап напрацювання російською правлячою елітою відповідної економічної стратегії, доцільно розглянути потенційні наслідки для України від формування валютної зони російського рубля в межах ЄвразЕС чи СНД, або ж навіть від відповідної зовнішньополітичної дипломатії російського керівництва. Тим паче в контексті повідомлень ЗМІ про переговори щодо запровадження оплати Україною російського прикордонного газу російськими ж рублями.

Формування ефективної валютної зони, як свідчить, зокрема, досвід зони євро, доволі тривалий процес, що вимірюється десятиріччями. І протягом цього періоду повинна реалізовуватися система відповідних заходів з досягнення перелічених вище вимог, за якими національна валюта відповідає статусу резервної.

У хронологічному плані серед цих вимог першочерговим завданням є організація зовнішньої торгівлі держави за національну валюту, що претендує на міжнародний статус резервної валюти. І в цьому питанні Росія має доволі хороші потенційні можливості, хоча серед російських фахівців немає однастайності щодо конкретних заходів торгівлі за рублі та порядку їх організації.

Російська економіка має таку потужну передумову перетворення рубля на резервну валюту, як позитивне сальдо зовнішньої торгівлі та платіжного балансу. Щоправда, структура російського експорту вельми специфічна й характеризується домінуванням у ній сировинних товарів, як наголошують фахівці, становить близько $\frac{3}{4}$ сукупного обсягу російського експорту. Сюди ще треба додати доволі значну частку товарів з низькою доданою вартістю.

Тому в російському фаховому середовищі триває дискусія щодо доцільності запровадження правової норми, яка б впроваджувала обов'язковість експорту російських товарів за рублі. Одні експерти вважають такий захід недоцільним через слабку конкурентоспроможність російської економіки та низький ступінь диверсифікації російського експорту з домінуванням у ньому сировини та напівфабрикатів. І справа тут не лише в загрозі значного скорочення надходження в Росію сум коштів, номінованих у загальноновизнаних вільноконвертованих валют (ВКВ). Адже саме енергоносії та інші сировинні товари є основним джерелом надходжень ВКВ у російську економіку. Крім того, така структура російського експорту, з його значною залежністю від кон'юнктури світового ринку, може потягнути за собою значні коливання обсягів рублевих надходжень від експорту, а також значні коливання обмінного курсу рубля.

Інші ж російські експерти, серед яких відомий науковець, економіст і політик С. Глазьев, навпаки, вважають, що саме оплата російських

експортних товарів, насамперед енергоносіїв, рублями, забезпечить реальне перетворення російського рубля на міжнародну резервну валюту.

Поряд із цим деякі російські фахівці розглядають поширення практики міжнародних розрахунків за товари в російських рублях передусім як засіб стимулювання російського високотехнологічного, машинобудівного експорту, а не експорту нафти і нафтопродуктів, газу та інших сировинних товарів і напівфабрикатів.

Крім того, варто згадати, що ще у 2006 р. тодішній російський президент (а нині – прем'єр-міністр В. Путін) наказував організувати в Росії міжнародну біржову торгівлю нафтою і газом за рублі. Цей захід мав на меті перетворення російської національної валюти на більш універсальний засіб міжнародних розрахунків і поступово розширити зону її впливу. Утім, це рішення до цього часу так і не реалізовано. Уже в той період, коли це повідомлення з'явилося у ЗМІ, оглядачі звернули увагу на те, що галузеві лобісти, виходячи з власних групових інтересів, усіма силами намагаються протидіяти впровадженню в життя біржової торгівлі нафтою і газом за російські рублі.

За більш ніж п'ять років, що минули відтоді, попри доволі численні публікації у ЗМІ та регулярне обговорення зазначеної проблеми в експортному середовищі, запровадження міжнародних розрахунків за енергоносії за російські рублі, як і за інші товари російського експорту, не надто просунулось уперед. За винятком, хіба що, згадуваної вище торгівлі в межах ЄвразЕС. Тому аналіз інформації з відкритих джерел дає підстави для наступних припущень.

Реально керівництво Росії ще не готове запровадити у своїй країні експорт нафти, газу, інших енергоносіїв за російські рублі. Більше того, мабуть, відсутня чітка програма перетворення рубля на міжнародну резервну валюту та формування валютної зони російського рубля як такої. Це, звичайно, не означає, що російська влада не має ніяких планів і напрацювань з цього питання. Найімовірніше те, що в російського керівництва дійсно немає єдності поглядів щодо перетворення рубля на резервну валюту, а відтак міжнародну, – відсутня цілісна концепція та програма дій з цього питання. До того ж самі російські фахівці визнають, що в Міністерства фінансів та Центрального банку Росії існують різні погляди на те, хто буде «просувати» російську національну валюту на роль світової.

У цьому плані вельми симптоматична поява в ЗМІ повідомлень про перемовини щодо оплати Україною поставок російського газу російськими ж рублями. Утім, українські експерти переважно скептично, а то – і негативно ставляться до цієї ідеї. Зокрема, лідер «Фронту змін» А. Яценюк вважає, що перехід до розрахунків з Росією за газ у рублях є вагомим кроком до втягування України до Валютного союзу, в якому домінуючу роль відіграватиме Центральний банк Росії. Адже, щоб розплатитись за російський газ, Україна буде змушена обмінювати отримані від експорту, долари США та євро на російські рублі або ж купувати російські рублі за

гривні. Причому в обох випадках вирішальна роль у конвертації валют, особливо при обміні гривні на рублі, належатиме Центральному банку Росії.

Директор економічної програми Українського центру економічних і політичних досліджень ім. Разумкова В. Юрчишин вважає, що Україні не вигідно переходити на розрахунки в рублях за імпортований з Росії природний газ. Адже в цьому випадку українська сторона прийматиме на себе валютні ризики, що виникають при котируванні в парі російський рубль – долар США, оскільки ціна російського газу для України у будь-якому випадку спочатку визначатиметься в доларах. Це пов'язано з тим, що ціна цього газу за формулою прив'язана до котировок цін на нафту на світовому ринку. І дуже малоймовірно, що російська сторона добровільно погодиться приймати на себе хоча б частину ризику відповідних валютно-обмінних операцій.

Аналогічного погляду дотримується і в. о. міністра фінансів в уряді Ю. Тимошенко І. Уманський. На його думку, Україні переходити на рублеві розрахунки за газ немає сенсу. Адже «Нафтогазу України», вважає він, доведеться виходити на російський ринок для придбання рублів. Який буде обмінний курс рубля до американського долара – невідомо. Тому, у зв'язку з зростанням валютних ризиків, складно сказати, що буде з балансом «Нафтогазу».

Варто звернути увагу на те, що і народний депутат від Партії регіонів д-р екон. наук О.Плотников також вважає, що Україні буде легше розрахуватись за енергоносії з Росією в традиційній валюті – доларах та євро, ніж переходити на розрахунки в рублях. Правда, при цьому також треба враховувати політичний чинник: перехід України на розрахунки в російських рублях означатиме, що Україна певною мірою інтегрується у валютно-фінансову сферу Росії.

Незалежний фінансовий аналітик О. Охріменко у свою чергу наводить позитивні й негативні, на його думку, наслідки для української економіки від запровадження розрахунків за російський газ у рублях. До позитивних чинників належать такі.

По-перше, оскільки долар США – валюта сильніша за рубель і гривню, то російській та українській національним валютам доводиться, так би мовити, платити «податок на курсову різницю», що проявляється у значній девальвації рубля та гривні в кризові періоди розвитку економіки, як це було у 2008–2009 рр. За таких обставин оплата російського природного газу в рублях може виявитись для України реально дешевшою, ніж у доларах.

По-друге, використання рублів у розрахунках за газ стимулюватиме, на думку О. Охріменка, українських експортерів продавати свої товари в Росію теж за рублі. Це зменшить доларову масу в українсько-російському товарообігу, зокрема, і в українській економіці в цілому. Можливо, на цій основі й зросте український експорт до Росії.

По-третє, перехід у розрахунках України з Росією за газ на рублі дасть змогу зменшити спред російського рубля, особливо – готівкового, тобто

різницю між курсами купівлі та продажу цієї валюти в комерційних банках, на фінансовому ринку.

Водночас О. Охріменко наголошує і на негативних наслідках від переходу в українсько-російських розрахунках за газ на рублі. По-перше, через значне негативне сальдо торгівлі України з Росією рублів від українського експорту до Росії, мабуть, буде недостатньо для розрахунків за російський газ. І обмін, скажімо, доларів на рублі для здійснення таких розрахунків проблему валютних ризиків не знімає, тому що немає гарантій, що обмінний курс виявиться вигідним для України.

По-друге, перехід в українсько-російських розрахунках за природний газ на рублі може стимулювати експансію українських експортерів на російський ринок. А це, у свою чергу, тягнутиме за собою конфлікт вітчизняних підприємців з російськими з усіма наслідками, що з цього випливають.

По-третє, якщо перейти на рублі в розрахунках за російський газ, то і кредити на обслуговування таких розрахунків доведеться залучати в рублях. А рублеві позики на 4–7-відсоткових пунктів дорожчі за доларові.

У результаті О. Охріменко робить висновок, що на сьогодні українсько-російські розрахунки за газ у рублях вигідні виключно Росії. Тільки за умови профіцитного торгового балансу з Росією вони будуть вигідні й Україні (<http://www.news.finance.ua>. – 2011. – 22.04).

До наведеного вище слід зазначити, що, як повідомлялось у ЗМІ, Президент України В. Янукович не виключає можливості переходу на рублі в українсько-російських розрахунках за газ. Правда, наголосив він, такі дії доцільно здійснювати в комплексі зі зниженням ціни на російський газ для України.

Російські експерти визначають важливість залучення саме України до рублевих платежів для формування валютної зони російського рубля. Тому цілком природно постає питання: «На які поступки Україні, у тому числі й у газовій сфері, готова йти Росія заради формування міжнародної регіональної рублевої зони?».

Але аналіз повідомлень ЗМІ ставить ряд питань щодо серйозності намірів Росії вже найближчим часом вжити заходів з перетворення російського рубля на міжнародну валюту, принаймні в межах СНД.

У цьому контексті показово, що інформація, яка подається у ЗМІ з приводу перспектив встановлення українсько-російських розрахунків за газ у рублях, має дещо суперечливий характер. Так, російський прем'єр-міністр В. Путін у квітні поточного року, у відповідь на виступи лідерів фракцій російського парламенту, наголосив, що саме українська сторона пропонує Росії перейти на розрахунки за газ у рублях.

Однак ще в жовтні 2010 р. український Прем'єр-міністр М. Азаров згадував про розрахунки в рублях за поставлений в Україну російський природний газ, як про російську ініціативу. Так само вже на початку 2011 р. голова НАК «Нафтогаз України» Є. Бакулін заявив, що саме російська сторона запропонувала Україні перейти на рублі в розрахунках за російський

газ. А вже на початку травня 2011 р. перший заступник міністра економічного розвитку і торгівлі України В. Копилов зазначив, що перехід на рублі при здійсненні Україною оплати газу, що закуповується в Росії, залежить від вигідності умов оплати, які запропонує Україні російська сторона.

До питання про ініціатора розрахунків за російський газ для України в рублях треба зробити ще два невеликих, але суттєвих зауваження. По-перше, необхідно пригадати, що ще в березні 2008 р. у російських ЗМІ повідомлялося, що у керівництві «Газпрому» розглядалася можливість переходу на розрахунки в рублях за поставки газу з країнами СНД у зв'язку з нестабільністю світової фінансової ситуації. Нині ж, очевидно, ситуація змінилася. Зростання світових цін на нафту і нафтопродукти, до яких прив'язана експортна ціна російського природного газу, робить не вигідним для «Газпрому», як для комерційної структури, перехід на міжнародні розрахунки за газ у російських рублях. Адже більшість імпортерів, іноземних постачальників та кредиторів «Газпрому» мають європейське чи навіть транснаціональне походження і у своїй підприємницькій діяльності оперують ВКВ. За таких обставин перехід на оплату експортного російського газу в рублях означатиме для «Газпрому» додаткові витрати на конвертацію російського рубля у ВКВ і додаткові валютні ризики.

Таким чином, є вагомі підстави вважати, що для нинішньої державної влади Росії поточні корпоративні інтереси «Газпрому» отримали пріоритет над стратегічною національною метою формування валютної зони російського рубля в межах СНД. Така ситуація пояснюється доволі просто, якщо враховувати патерналістську специфіку російського менталітету та наближення президентських виборів у Росії. І те, і інше потребує відповідного фінансування. І, нехай тимчасове, зниження прибутків від газового експорту, навіть заради досягнення статечної національної мети, яким є формування валютної зони російського рубля в межах СНД, виявляється недоречним для певних владно-політичних сил Росії.

І тут цілком органічно виявляється друга характерна риса в перебігу подій, пов'язаних з питанням ініціатора міждержавних переговорів щодо переходу на рублі при оплаті Україною російського природного газу. Ідеться про активну участь російських політологів та політиків у пропаганді доцільності формування валютної зони російського рубля з залученням до неї України.

Так, наприкінці грудня 2010 р. директор Міжнародного інституту політичної експертизи (Росія) Є. Мінченко, під час проведення круглого столу на тему: «Російський бізнес в Україні: проблеми та перспективи» заявив: «Якщо вдасться зробити рубль резервною валютою, це створить хороші передумови для українського бізнесу».

Депутат Держдуми РФ від партії «Единая Россия» С. Марков стверджує, що головна перевага учасника рублевої зони – доступ до величезного російського ринку. «Навіть у випадку зниження цін на газ Україна отримає лише тимчасові переваги. Головна ж перевага України – це доступ на російські ринки, який дасть змогу Україні поставити на ноги власне сільське

господарство, перейти від торгового дефіциту до профіциту», – зазначає він. І далі: «Україна може бути частиною рублевої зони, але це жодним чином не зачіпає її суверенітет. У тому сенсі, якщо вона буде використовувати рубель як резервну валюту. А створення в подальшому валютного союзу та єдиної валюти для всіх країн Митного союзу – це теж необхідний елемент, це теж коли-небудь буде... Одне розуміння рублевої зони – це коли рубель використовується як резервна валюта, інше розуміння рублевої зони – це коли в ряді країн рубель використовується як основна валюта, це валютний союз» (*Власть денег. – 2011. – № 24–25. – С. 13*).

Намагаються підтримати експансію російського рубля в Україні й інші російські політики. Так, ще навесні 2010 р. депутат Держдуми РФ («Единая Россия») В. Водолацький запропонував запровадити в Криму вільний обіг російського рубля як легального платіжного засобу нарівні з українською гривнею, мотивуючи це турботою про зручність відпочинку в Криму для російських курортників. Чи враховував російський депутат В. Водолацький проблеми і втрати для українського державного та місцевих бюджетів від запровадження такої «новації», ЗМІ не повідомляють.

Таким чином, проведений вище аналіз дає всі підстави вважати, що саме російська сторона була свого часу ініціатором запровадження розрахунків за експортований в Україну російський газ у рублях. Однак при цьому Росія очевидно, на практиці не розглядає цей процес як взаємовигідний і не має наміру знижувати ціну свого газу для України (або ж якомога більше відтермінувати таку подію).

Так само російська сторона, мабуть, і не готова йти на якісь поступки, вишукувати компромісні варіанти розв'язання міждержавних економічних проблем заради залучення України до регіональної валютної зони російського рубля в межах СНД. Натомість Росія в притаманному їй експансіоністському стилі прагне поширити вплив своєї національної валюти, а відтак – і своєї грошової політики, наприклад, через агресивне кредитування в ролях юридичних і фізичних осіб в Україні російськими банками, у тому числі й державними банками.

Пропагандистська кампанія, до якої вдаються російські політики та політологи, радше розрахована на відповідну обробку громадської думки в Україні та особливо в Росії з тим, щоб розширити свободу маневру російській владі, якщо не вдасться домогтися від України вигідного на сьогодні насамперед росіянам, варіанта розв'язання проблеми формування рублевої зони в межах СНД та українсько-російських розрахунків за газ в рублях (*При підготовці цієї роботи були використані такі джерела інформації : Вести.Ru (<http://www.vesti.ru>). – 2010. – 15.12; Власть денег. – 2011. – № 24–25; Деньги и кредит. – 2008. – № 3,5,7; 2009. – № 6; 2010. – № 8; Дзеркало тижня (<http://news.dt.ua>). – 2011. – 21.04, 21.05, 28.05; Информационно-аналитический портал «Большие финансы» (<http://www.grandfin.ru>). – 2011. – 22.04; Левый берег (<http://economics.lb.ua>). – 2011. – 05.12; Независимая газета. – 2008. – 24.03; Персональный сайт Н. Чустяковой. – (<http://www.yaroslavova.ru>); Сегодня. – 2010. – 25.10;*

Тарасова ПРАВДА (<http://taras-ua.com>). – 2011. – 1.03; *Факты и комментарии*. – 2011. – 24.02, 4.05; *Финансовый эксперт* (<http://fin-expert.biz>). – 2010. – 13.11; *Фондовый рынок Украины* (<http://fundmarket.ua>). – 2011. – 6.06; *Час Пик* (<http://chaspik.pp.ua>). – 2011. – 20.04; *Четвертая власть* (<http://4vlada.net>). – 2011. – 1.06; *Экономика* (<http://economica.com.ua>). – 2006. – 11.05; *FINANCE.UA* (<http://news.finance.ua>). – 2011. – 22.04; *NEWSru.com* (<http://www.newsru.com>). – 2011. – 6.06; *Raha.ru* (<http://raha.ru>). – 2010. – 9.09; *UBR* (<http://ubr.ua>). – 2011. – 26.04).

О. Рябокони, мол. наук. співроб.

Украинско-российское сотрудничество в военно-технической сфере после «харьковских соглашений»

Украина и Россия в последнее время заявляют о попытках восстановить военно-техническое сотрудничество (ВТС), найти его новые формы и обозначить новые возможности и перспективы вместо упущенных ранее. Именно ВТС служило ранее и продолжает служить лакмусовой бумажкой для измерения истинной глубины экономических связей двух государств. Когда речь идет о ВТС между Украиной и РФ как в целом, так и за период, минувший после «харьковских соглашений», необходимо отметить, что, несмотря на политическую специфику темы, все же эти отношения живут и развиваются по своим законам и правилам, сложившимся еще в середине 90-х годов и, как показало время, не всегда зависят от градуса отношений между Банковой и Кремлем.

Анализ последнего периода ВТС свидетельствует о том, что нет серьезных оснований говорить о качественно новом, прорывном росте эффективности отношений между обоими государствами в оборонно-промышленном сегменте. Время потрачено, по сути, на поиск новых форматов и формул для обозначения сотрудничества. Естественно, властям двух стран удалось добиться успехов на пути к реализации некоторых совместных проектов, однако, как отмечают эксперты отрасли обеих стран, в целом позитивные изменения пока незначительны и носят локальный характер, а низкая активность в реализации уже принятых решений существенно тормозит их воплощение в жизнь.

Недавно российская сторона подготовила и передала Украине программу сотрудничества в сфере ВТС, которая в настоящее время рассматривается украинской стороной, сообщил депутат Госдумы РФ, член комитета ГД по обороне, руководитель Движения поддержки флота М. Ненашев во время состоявшегося в РИА «Новости» телемоста «Военное и военно-техническое сотрудничество России и Украины: результаты и перспективы».

Депутат Госдумы при этом подчеркнул, что в целом прошедший год принес успехи в сотрудничестве – существенно увеличился товарооборот, на сегодняшний день удельный вес России в общем торговом обороте Украины составляет 32 %. Что касается военно-технического сотрудничества, то, по словам М. Ненашева, изменилась сама атмосфера взаимоотношений, что и сделало возможным передачу украинскому руководству для изучения и выработки предложений программы сотрудничества в сфере ВТС.

С этим согласился депутат Верховной Рады Украины от Партии регионов В. Коновалюк, который отметил, что «пятилетний искусственный формат отношений, который проводился экс-президентом В. Ющенко, безусловно повлиял негативно на уровень наших отношений».

Сотрудничество в сфере ВТС выгодно и РФ, и Украине, причем Украине все-таки больше, поскольку на территории РФ больше замкнутых циклов производства систем вооружений, считает директор Института политического и военного анализа А. Шаравин. «ВПК России и Украины сильно связаны, об этом красноречиво говорят цифры, – отметил он. – Сейчас доля России в покупке экспортных вооружений и военной техники Украины – более одной пятой. И даже в те годы, когда была напряженность в отношениях между нашими государствами, эта доля не опускалась ниже 15 %. И, конечно, были горячие головы, которые говорили, что нужно свернуть ВТС с Украиной, не понимая того, что украинские специалисты работали, работают и будут работать в очень чувствительных сферах, допустим, в наших Ракетных войсках стратегического назначения».

Эксперт подчеркнул, что украинские специалисты, скорее всего, будут участвовать и в перспективных разработках российских тяжелых ракет. «Об этом нельзя забывать. Тем более, наши ВПК очень похожи друг на друга, ведь они в значительной степени развивались за счет советских технологий, и свои позиции на рынке вооружений в мире они тоже завоевали благодаря наработкам, достигнутым в советское время», – сказал А. Шаравин, добавив, что и проблемы у ВПК двух стран в последние десятилетия были схожи – например, это «очень низкий уровень государственного заказа».

И если в РФ ситуация с госзаказом меняется, то в Украине предприятиям ВПК выживать по-прежнему трудно. В связи с этим М. Ненашев отметил, что военно-техническое сотрудничество с Россией для Украины – «жизненно необходимо». «У нас только в авиации потребность более чем в 2 тыс. самолетов и вертолетов...», – сказал он.

М. Ненашев при этом отметил, что для успешного сотрудничества предстоит безотлагательно решить ряд проблем. В частности, РФ и Украине необходимо выстроить и синхронизировать системы государственного программно-целевого планирования, совместного ведения НИОКР, закупок, ремонта и утилизации вооружений и военной техники, разработать единые условия создания и закупок вооружений и военной техники, создать международную систему каталогизации, стандартизации, создать правовую базу по защите интеллектуальной собственности и т. д.

Директор украинского Центра исследований армии, конверсии и разоружения В. Бадрак, со своей стороны признав позитивные изменения в развитии ВТС, отметил, что есть и проблема, заключающаяся в «слишком малом учете в военно-техническом сотрудничестве именно украинских интересов». Кроме того, по словам эксперта, «Украина должна оставить за собой право выбирать партнеров в вопросе сотрудничества в ВПК» и должна избежать критической зависимости от одного партнера (России), поскольку РФ по многим позициям не может выступать в роли «технологического донора».

А. Шаравин в связи с этим отметил, что «Россия также не ограничивает свой ВПК рамками сотрудничества с Украиной». Российский эксперт при этом счел не вполне корректным тезис о недостаточном учете украинских интересов в ВТС, напомнив, что технологически Украина во многом зависит от поставок запасных частей из России. Что, по мнению российского эксперта, еще более укрепляет связи двух стран в области военно-технического сотрудничества.

Следует отметить, что сегодня, как и раньше, можно говорить о наличии двух параллельно существующих уровней ВТС между Украиной и РФ. Речь идет об оборонно-промышленной кооперации, всегда остающейся в плоскости экономики, а также военно-техническом сотрудничестве как инструменте реализации военно-технической политики.

Первый уровень, за очень редкими исключениями, обеспечивает внешние контракты России, для выполнения которых в силу исторической связи научных школ и производственных мощностей Российская Федерация вынуждена в данное время опираться на украинских поставщиков комплектующих. Второй уровень – ВТС как инструмент военно-технической политики в полноценном виде существует лишь в России, потому что Украина в течение всего периода независимости реально не занималась перевооружением собственной армии. Вопрос выбора партнеров по ВТС в интересах национального оборонного ведомства постоянно терял актуальность из-за мизерного финансирования нужд армии. И последний период ничего существенно в этом плане не поменял.

Анализ основных совместных проектов в области оборонно-промышленной кооперации свидетельствует о достаточно жестком в отношении Украины военно-техническом курсе РФ. Важно понимать, что здесь нет ничего сиюминутного и случайного, так как такой курс России начал четко формироваться еще во второй половине 90-х годов. Надо сказать, что позиция российской стороны выглядит как целостное, четко сформированное решение. И пока нет причин считать, что этот курс претерпит серьезную трансформацию в будущем.

Концепция России в области ВТС выглядит целостной, поскольку усилия правительства направлены на укрепление собственного оборонно-промышленного комплекса со ставкой на замкнутые циклы производства конечной продукции. В отношении Украины этот курс предусматривает сближение только в тех сферах, где Украина способна предложить

исключительные услуги проектанта систем вооружений. Плюс ряд экспортных контрактов, выполнение которых физически не возможно без участия Украины. Новейшая история наших отношений учит, что даже такие проекты со временем аннулируются после поступательного перехода РФ на новые системы вооружений и военной техники, которые создаются без участия Украины. Другое дело, что указанный процесс перехода на «свое» идет в РФ очень медленно и болезненно вследствие многочисленных объективных причин.

Реальные проекты российско-украинского сотрудничества условно можно разделить на три группы.

Первая группа – это проекты, имеющие стратегическое либо важное с точки зрения реализации экспорта значение для РФ. Здесь сотрудничество в целом носит вынужденный характер, причем слово «вынужденный» здесь не несет никакого негатива, ведь имея такие исторические связи и наработки – кооперация с Украиной вполне естественна. Другим моментом является тот факт, что вполне логичным выглядит стремление РФ устранить зависимость от иностранного партнера в лице Украины в поставках чувствительных для собственной армии образцов вооружений и комплектующих, либо же вести очень прибыльный экспорт самостоятельно.

Некоторые примеры отказа России от кооперации с Украиной в области ВТС:

- самостоятельное производство новой межбаллистической ракеты «Тополь-М» (она создана без Украины, но в то же время тяжело идет морской аналог «Тополя» – «Булава»);

- создание без Украины двигателей для линейки крылатых ракет;

- попытки полностью перенести серийное производство вертолетных двигателей на свою территорию, убрав зависимость от производственных линий «Мотор-Січі» в Запорожье;

- уменьшение участия украинских предприятий в комплектации российских боевых самолетов и, особенно, средств ПВО;

- отказ от использования станций системы раннего предупреждения о ракетном нападении в Мукачево и Севастополе (еще весной этого года из уст главы Национального космического агентства Украины Ю. Алексева прозвучало, что Украина, возможно, будет их демонтировать).

В то же время в этой же группе находятся и совместные проекты, составляющие ядро военно-технического сотрудничества Украины с Российской Федерацией, где мы не можем физически обойтись друг без друга. Такие проекты не прекращаются и не будут прекращены «по политическим мотивам» – они просто аполитичны:

- российские вертолеты семейства «Миль» и «Камов» оснащались и оснащаются двигателями запорожской «Мотор-Січ», так же не стоит забывать о запорожских двигателях для некоторых типов самолетов (Як-130, Бе-200);

– аналогичная картина наблюдается и с газовыми турбинами для военных кораблей производства украинского предприятия «Заря-Машпроект»;

– мы имеем опыт совместного использования тяжелых транспортных самолетов Ан-124 «Руслан» в рамках совместного СП в интересах НАТО (проект Ruslan-Salis);

– продолжается обслуживание Днепропетровским КБ «Южное» и «Южмашем», а также пулом других украинских предприятий российских межбаллистических ракет состава РВСН – в этом случае период сотрудничества ограничен исключительно временем пребывания баллистических ракет на боевом дежурстве;

– продолжается использование комплекса «НИТКА» в Крыму для подготовки российских пилотов морской авиации (в середине июля министр обороны Украины М. Ежель сообщил о готовности Украины передать России в аренду крымский полигон для подготовки летчиков палубной авиации).

Вторая группа проектов находится в сегментах, где Украина и Россия выступают конкурентами. И это тоже естественный и объективно сложившийся процесс, слабо зависящий от потепления/похолодания внешнеполитических отношений. Ведь в этом случае речь идет о том, что каждое из государств отстаивает свои собственные экономические и военно-политические интересы. А они естественным образом могут различаться. Конкуренция в секторах радиолокации, высокоточных средств поражения, бронетанковой и автомобильной техники между Украиной и РФ будет сохраняться на прежнем уровне либо же будет расти.

Наконец третья группа – это совместные проекты в интересах Вооруженных сил Украины. Группа эта носит в большей степени виртуальный характер из-за перманентного недофинансирования украинской армии по статье «разработка и закупка вооружений». В то же время в вопросе модернизации украинских боевых самолетов и средств ПВО, поставок комплектующих к ним в свое время российской стороной были взяты активные темпы снижения сотрудничества. Например, проекты по модернизации украинских средств ПВО заморожены на рубеже 2004 г., а проект модернизации МиГ-29 – в 2007 г.. Позитивных сдвигов в этом направлении за прошедший период по-прежнему нет.

Если кратко охарактеризовать сотрудничество Украины и РФ в ключевых оборонных отраслях (такowymi всегда считались: авиастроение, авиадвигателестроение, ракетно-космическая и судостроительная отрасль), то отметим, что наиболее позитивные сдвиги и тенденции наметились в авиастроительной сфере. Речь прежде всего идет о создании совместного предприятия между госконцерном «Антонов» и российской «Объединенной авиастроительной компанией» (ОАК) для координации и продвижения на рынок самолетов семейства «Антонов». Но российскую сторону прежде всего интересует украинский авиационный «мозг» – АНТК им. Антонова как разработчик машин серии «Ан». Серийные украинские заводы в Киеве и Харькове российским авиационным структурам не настолько интересны,

особенно после получения документации на самолеты типа Ан-140 и Ан-148. Украине же жизненно необходима именно загрузка и обновление именно серийных заводов. Также российская сторона идет на сильное понижение стоимости, оценивая «Антонов» в 0,5 млрд долл., при этом украинская сторона указывает на сумму 3–3,5 млрд долл.

Кроме того, параллельно совпало во времени то, что Минобороны РФ резко повернулось лицом к двум совместным проектам военно-транспортных самолетов, а именно: многострадальному Ан-70, а также к возобновлению серийного производства тяжелых Ан-124 «Руслан». Напомним, что до недавнего времени антоновская «семидесятка» в Минобороны РФ считалась бесперспективной. В настоящее время уже состоялся возврат задолженности по этому проекту со стороны российских предприятий и возобновлено финансирование. Поэтому Ан-70 может рассчитывать на будущее. Особенно интересные перспективы у украинско-российского самолета открываются на фоне проблем западного конкурента – военно-транспортного Airbus A400M.

Несмотря на аварию в марте 2011 г. в Белгородской области, будет продолжаться сотрудничество Украины и России над проектом гражданского самолета Ан-148. Премьер-министр России В. Путин признал то, что Ан-148 лучше подготовлен для несовершенных аэродромов, чем Sukhoi Superjet 100, эксплуатация которого особенно затруднена в северных и восточных регионах России. Украинская сторона уже согласна на поставку машинокомплектов к Ан-148, что свидетельствует о готовности к более широкому сотрудничеству, в том числе и в создании ближне-среднемагистральных пассажирских самолетов МС-21. К сожалению, «завис» проект модернизации и возобновления серийного производства Ан-124 «Руслан». Здесь также как и в случае с Ан-70 межгосударственных соглашений пока нет, а только после них можно говорить о конкретных перспективах дальнейшего сотрудничества. В целом, украинскому и российскому авиастроению нужно быть вместе по ряду позиций, но такое сотрудничество должно учитывать национальные интересы и быть конструктивным.

Россия, как и ранее, по-прежнему будет оставаться главным потребителем продукции ОАО «Мотор-Січ» – двигателей и их комплектующих для самолетов и вертолетов, а сам украинский производитель будет иметь долгосрочные интересы в работе с российской стороной. На этом фоне стратегию работы российского НПО «Сатурн» с французской компанией Snecma следует расценивать как желание минимизировать зависимость от украинской стороны. Эксперты не исключают возможности или попытки российской стороны выкупить контрольный пакет акций ОАО «Мотор-Січ» или по возможности перенести часть производства в РФ.

В этом контексте отметим, что недавно «Мотор-Січ» сертифицировала в Гатчине (г. Санкт-Петербург) завод на право сборки, проведения испытаний и отгрузки готовых двигателей ТВ3-117ВМА-СБМ1В, предназначенных для вертолетов пятого поколения. По словам президента

двигателестроительного предприятия В. Богуслава, «этот двигатель мы готовили по техническому заданию фирмы «Миля». Программа была утверждена лет, наверное, шесть или семь назад и сейчас она реализована. Еще есть непонимание среди гражданских руководителей России, но, тем не менее, министерство обороны России однозначно приняло решение и мы создали совместное предприятие с «Авиаремонт» министерства обороны России. Оно и называется так – «Авиаремонт-МС». Как подчеркнул президент «Мотор-Січ», это происходит впервые в военной практике, когда ремонтная база превращается, практически, в гражданский завод, сертифицированный на право выпускать авиационную технику.

Также неизбежно будет сокращаться зависимость России от Украины в вопросах обслуживания и продления сроков службы стратегических ракет из состава РВСН по мере их старения и списания. Как это произошло на примере двух радиотехнических узлов системы раннего предупреждения о ракетном нападении в Севастополе и Мукачево, от использования которых и оплаты аренды Россия отказалась в 2008 г. – после строительства и постановки на боевое дежурство уже собственных радиолокационных систем с подобными функциями – но уже на своей территории. Естественно конверсия снятых в РФ с боевого дежурства ракет по программе «Днепр» на «Южмаше» будет продолжена некоторое время, но только в случае каких-либо возможных затруднений с введением в производство российской и украинской сторонами ракет-носителей новых типов.

Если в том же авиастроении можно хоть от чего-то существенного отталкиваться, то в судостроительной отрасли на сегодня никаких конкретных договоренностей нет вообще. В межгосударственном меморандуме (октябрь 2010 г.) нет ни слова о планах создания новых проектов кораблей. Хотя идея интегрировать судостроительные мощности, которые даже после 20-ти лет «одиночного плавания» умудрились сохранить кооперационные связи, выглядит вполне рационально. Украинские верфи могли бы рассчитывать на заказы кораблей российской разработки, в том числе и касающиеся переоснащения Черноморского флота РФ новыми кораблями. Отметим, что, по мнению военных экспертов, озвученные планы российской стороны касающиеся пополнения в обозримом будущем ЧФ в Крыму 15–18 кораблями без привлечения иностранных судостроительных предприятий – почти невыполнимы, даже без учета экспортных заказов, которым Москва традиционно отдает приоритет.

Но сегодня на практике же мы пока имеем неутешительные тенденции: периодические остановки на Черноморском судостроительном заводе выполнения программы украинского «корвета», в котором вполне может принять участие и российская сторона + контракт на закупку РФ во Франции вертолетоносцев «Мистраль» после соглашения с французской корпорацией DCNS о создании совместного судостроительного консорциума.

Впрочем, несмотря на существующие серьезные проблемы в военно-промышленном комплексе Украины, часть которых напрямую связана с потерей кооперативных связей с ВПК РФ, Украина продолжает оставаться

одним из крупных экспортеров вооружения, балансируя в мировых рейтингах на грани десятки крупнейших поставщиков оружия, хотя сама «номенклатура» украинского экспорта оружия вызывает весьма неоднозначные оценки у экспертов. Информация об объемах украинского экспорта отдельных категорий обычного вооружения в 2010 г. была обнародована на сайте Госслужбы экспортного контроля. Согласно этим данным, портфель контрактов государственной компании по экспорту и импорту продукции и услуг военного и специального назначения «Укрспецэкспорт» достиг 956,7 млн долл. по сравнению с 799,5 млн долл. в 2009 г.

Из обнародованных данных следует, что главными покупателями украинского оружия стали страны Африки, среди которых по объемам закупок лидируют Судан и Демократическая Республика Конго (ДРК). Всего в Африку было поставлено 250 единиц танков и бронетехники. Из них 100 танков Т-72 и 30 Т-55 получила ДРК, а 60 танков Т-72М и 55 танков Т-55 – Судан. В ДРК также поставили по 12 артиллерийских установок БМ-21 «Град», 122-мм САУ 2С1 «Гвоздика» и 152-мм САУ 2С3 «Акация», 36 гаубиц Д-30 и три 82-мм миномета. Кроме того, ДРК в прошлом году купила в Украине 3 тыс. винтовок, 10 тыс. автоматов Калашникова, 500 легких и 100 тяжелых пулеметов, а также 1 тыс. 780 гранатометов всех типов.

Помимо этого, 26 штук 82-мм минометов закупила Кения, туда же было поставлено около 2,5 тыс. единиц легкого и тяжелого автоматического оружия. Небольшая по сравнению со своими соседями Уганда получила около 40 тыс. автоматов и сотни тяжелых пулеметов и станковых гранатометов, что совпадает с общей численностью личного состава армии этой страны.

Бывший директор ГК «Укрспецэкспорт» (2005–2010 гг.) С. Бондарчук подверг сомнению обнародованные объемы экспорта. «Я не верю названным цифрам. За прошлый год, по моей информации, было подписано только дополнение к контракту с Суданом. Пока выполняются контракты, подписанные при предыдущей команде», – заявил С. Бондарчук. Он отметил, что «Укрспецэкспорт» не может похвастаться расширением географии поставок: «При нас было открытие стран, а сейчас мы не можем удержать то, что есть».

Однако мнение бывшего директора украинского спецпредприятия не совсем соответствует действительности, поскольку совсем недавно «Укрспецэкспорт» достиг серьезного успеха, выиграв тендер на поставку крупной партии новейших украинских бронетранспортеров БТР 3-Е1 в Таиланд. ГК «Укрспецэкспорт» 5 августа заключил контракт с Таиландом об изготовлении для него 121 единицы БТР 3-Е1 и машин поддержки на этой базе стоимостью более 140 млн долл. Более точный срок изготовления и поставок техники, а также субъект, с которым заключил контракт «Укрспецэкспорт», не оглашается. Данный контракт является третьим по объемам на экспорт украинской бронетехники, а также вошел в десятку

крупнейших контрактов в истории украинского оборонно-промышленного комплекса.

«Для Украины скорее минусом, чем плюсом является тот факт, что наибольшая доля экспорта вооружений и техники приходится на страны Африки. Это рынок нетехнологичной продукции. Как правило, такие заказчики закупают продукцию еще советского образца», – соглашается с С. Бондарчуком директор военных программ Центра им. Разумкова Н. Сунгуровский.

В то же время следует отметить, что именно страны Африки, а также Южной Америки больше всех увеличили в прошлом году расходы на закупку вооружений. По информации Стокгольмского института исследования проблем мира (SIPRI), по сравнению с 2009 г. в 2010-м африканские государства увеличили закупку на 5,2 %, а Южная Америка – на 5,8 %.

По данным Госслужбы экспортного контроля, США и страны Европы действительно отстают от стран Африки в закупках украинского тяжелого вооружения. Так, США понадобился всего один танк Т-80БВ разработки 1985 г. с динамической защитой «Контакт», комплексом управляемого по лазерному лучу ракетного вооружения 9К112-1 «Кобра», который позволяет сбивать вертолеты противника, и четыре установки «Град». Небольшие партии, считают эксперты, нужны для того, чтобы изучить особенности оружия, с применением которого могут столкнуться страны, проводящие военные кампании. Например, в Италию были проданы 14 управляемых ракет класса «воздух–воздух» Р-24, Р-27 и Р-73. Ракеты подобного типа состоят на вооружении ливийских МиГ-21, МиГ-23, МиГ-25 и Су-22, с которыми ВВС стран НАТО встретились в марте этого года, когда началась военная операция против Ливии.

Увеличение объемов экспорта по итогам 2010 г. до 956,7 млн долл. не позволяет Украине в ближайшем будущем рассчитывать на возвращение в первую десятку стран – торговцев оружием. Как известно, в марте был опубликован отчет SIPRI, согласно которому Украина по объемам экспорта оказалась на 12-м месте (на 11-м находится Испания с 1,56 млрд долл.).

Впрочем эксперты уверены, что рейтинг SIPRI не до конца отражает действительную ситуацию на рынке торговли оружием, поскольку в его анализе отсутствуют данные по торговле некоторыми видами вооружений. «Стокгольм дает оценки перемещения военных потенциалов, а не экспорта. Например, они не включают в свои данные стрелковое оружие и комплектующие, а это достаточно большой объем нашего рынка», – отмечает Н. Сунгуровский.

Следует отметить, что самыми большими потребителями стрелкового оружия, по данным Госслужбы экспортного контроля, помимо упомянутой Уганды, являются США и Германия, закупившие в Украине соответственно 95,4 тыс. и 32,97 тыс. винтовок и карабинов. Кроме того, они приобрели 4 тыс. и 11,63 тыс. револьверов и пистолетов.

Именно наличие стрелкового оружия, большинство из которого досталось Украине от Советского Союза, дало основание советнику Президента, члену парламентского Комитета по вопросам национальной безопасности и обороны А. Кинаху заявить, что «Украина все же входит в десятку крупнейших стран – экспортеров оружия». В то же время, по его словам, «новые реалии требуют новых комплексных подходов в торговле оружием, произведенным в стране в последние годы». «Несмотря на некоторые успехи, большинство государственных программ по производству и дальнейшей продаже высокотехнологичного современного оружия находятся на грани срыва. Этот вопрос нужно срочно решать на уровне Президента и Совета нацбезопасности и обороны», – резюмировал А. Кинах.

В этом контексте некоторые украинские эксперты (директор Центра исследований армии, конверсии и разоружения В. Бадрак и главный редактор Defense Express С. Згурец) не без оснований считают, что ключевым партнером Украины в вопросе системной модернизации вооружений в ближайшее время может стать Китай, а в перспективе – и гарантом украинской безопасности.

«Во-первых, Украине все еще есть что предложить Китаю в технологическом плане. А во-вторых, территориальные чаяния Китая на Дальнем Востоке вполне могут подтолкнуть Поднебесную на активное усиление Украины как антироссийского центра влияния на западном фронте. Разумеется, это теория. Но при определенных условиях она может наполниться практическим смыслом», – уверены эксперты.

По их мнению, основой для украинско-китайского сотрудничества в области безопасности может стать тесная кооперация в сфере вооружений. «Незаметно для себя Украина подошла к принципиально новому этапу сотрудничества с Китаем в военно-технической сфере. Именно Китай в дальнейшем может рассматриваться военно-политическим руководством страны как партнерская сторона при решении ряда первоочередных задач, связанных с интересами обороны и безопасности», – заявляют В. Бадрак и С. Згурец.

В качестве примеров успешного сотрудничества украинских оружейников с Китаем эксперты приводят создание танка Al-Khalid, а также контракт на поставку Китаю украинских десантных кораблей на воздушной подушке. «К определенным достижениям тут следует отнести великолепно реализованный трехсторонний проект создания нового пакистанского танка Al-Khalid (проект МВТ-2000), в ходе которого Украина стала поставщиком наиболее сложного узла – моторно-трансмиссионного отделения. На очереди поставки ДВПК Зубр. В начале июля 2009 г. “Укрспецэкспорт” подписал с Минобороны КНР контракт на поставку НОАК десантных кораблей на воздушной подушке проекта 12322 Зубр», – констатируют эксперты.

Кроме того, В. Бадрак и С. Згурец предполагают, что ключевыми сферами возможного военно-технического сотрудничества Украины и Китая могут стать модернизация системы ПВО и создание оперативно-тактических ракетных комплексов.

Но при этом следует вспомнить недавний международный «танковый скандал», когда правительство Перу приняло неожиданное решение отложить закупку танков MBT-2000 производства китайской компании NORINCO, анонсированную в 2009 г. Китайский журнал «Танки и бронированные машины» (учрежден NORINCO и Северным исследовательским институтом бронетанковой техники) в одном из последних выпусков опубликовал развернутую статью об обстоятельствах китайско-перуанского танкового скандала – отказа Перу покупать китайские MBT-2000, ранее одержавшие победу на китайском танковом тендере.

Авторы статьи объясняют провал китайско-перуанской танковой сделки вмешательством России, которая использует свое вновь возросшее влияние на Украину, чтобы вытеснить КНР с перспективных оружейных рынков. В частности, в статье приводятся слова российского военного эксперта В. Евсеева, который считает, что провал китайско-перуанского танкового контракта в определенной степени связан с улучшением российско-украинских отношений. Похоже, что Россия за счет Китая (и помогая Украине) захватывает китайскую долю оружейного рынка и одновременно восстанавливает российско-украинское военное сотрудничество, отмечает В. Евсеев.

Со ссылками на российские СМИ указывается, что министр обороны Украины М. Ежель уделяет большое внимание вопросам торговли оружием и «поставил в компанию “Укрспецэкспорт”, доверенных людей». При этом М. Ежель использует китайско-перуанский танковый скандал в качестве предлога для вытеснения из «Укрспецэкспорта» людей, близких к экс-министру обороны Украины А. Кузьмуку. Опять же, со ссылкой на сообщения СМИ, утверждается, что само сотрудничество между Украиной и Китаем в деле поставок двигателей БТД-2Е для китайских танков было согласовано во время пребывания в должности А. Кузьмука.

В статье указывается, что в китайско-украинском соглашении о сотрудничестве по танку MBT-2000 («Аль-Халид») не содержалось в явной форме запрета на экспорт украинских двигателей в другие страны, помимо Пакистана. Однако когда на проходившем в Перу танковом тендере победил китайский танк MBT-2000, а не украинский «Оплот-М», это вызвало в Украине бурю возмущения. М. Ежель произвел реорганизацию в компании «Укрспецэкспорт», и после этого Украина начала оказывать давление на Перу, чтобы продать «Оплот-М».

Россия в это время тоже не сидела сложа руки. Китайский журнал утверждает, что гендиректор «Рособоронэкспорта» А. Исайкин, неоднократно контактируя с украинской стороной по горячей линии, сообщал ей, что Россия не намерена участвовать в перуанском тендере и конкурировать там с Украиной. Более того, А. Исайкин, как утверждает журнал, сообщал украинской стороне, что РФ намерена способствовать продвижению украинского оборонного экспорта в Латинской Америке и будет закупать украинские газотурбинные двигатели для поставляемых Венесуэле вертолетов Ми-17.

Со ссылкой на главного редактора российского журнала «Экспорт вооружений» Д. Васильева констатируется, что Россия и Китай уже превращаются в конкурентов на оружейном рынке, поскольку Китай смог «переварить» многие технологии, полученные от РФ. Во многих случаях источником этих технологий являлась Украина, которая передала КНР довольно много технической документации советских времен. На самом деле, полагает китайское издание, Россия хочет объединить усилия с Украиной, чтобы не допустить захвата Китаем еще большей доли мирового оружейного рынка. Подчеркивается, что вскоре после замораживания продаж Китаю украинских танковых двигателей, «Рособоронэкспорт» пригрозил не допустить поставки Китаю очередной партии двигателей РД-93, поскольку самолет ФС-1, на котором он устанавливается, создает угрозу экспортным перспективам МиГ-29.

Специалисты отрасли указывают, что на протяжении многих лет Китай был не просто важным торгово-экономическим партнером Украины, но и основным покупателем украинской военной продукции. Многие украинские программы производства новых видов оружия могли реализовываться только благодаря китайским инвестициям. Ответственный работник НИИ «Квант» заявлял, что без китайских инвестиций этот институт не смог бы запустить в производство лазерную противоракетную систему «Каштан-М». При этом основным экспортным рынком для этой системы является Китай, во время проведения олимпиады в Пекине она устанавливалась около всех крупных объектов в целях защиты от террористических атак.

С 1996 г. КБ «Луч» установило тесные отношения со многими китайскими военно-промышленными компаниями, включая NORINCO, вместе продвигая свою продукцию на внешние рынки. Наибольшим успехом стала совместная модернизация ранее поставленных странам третьего мира китайских танков типа 59. При этом украинская компания поставляла для модернизируемых танков ТУР ЗУБК10-1 «Бастион» калибра 100 или 105 мм (в зависимости от того, происходила замена пушки или нет). Со ссылкой на российский «Военно-промышленный курьер» китайцы утверждают, что это сотрудничество принесло «Лучу» серьезные прибыли и повысило его авторитет, позволив подорвать монополию тульского КБП на рынке ТУР.

По словам главного конструктора «Луча» О. Коростылева, танки МВТ-2000, предназначенные для Перу, должны были оснащаться 125-мм ТУР «Комбат» производства КБ «Луч», при этом в процессе борьбы за этот заказ китайские партнеры оказывали «Лучу» огромную помощь. По специальному заказу китайской стороны «Комбат» был модернизирован для приведения к стандарту НАТО, чтобы выполнить требования перуанской стороны.

В нынешней реальности украинская военная промышленность в очень большой степени зависит от китайского рынка, при этом сотрудничество с Китаем позволило части предприятий украинского ВПК избежать остановки производств, а то и банкротства в условиях серьезного сокращения российских заказов. Были периоды, когда треть украинского экспорта военной продукции и услуг приходилась на Китай, при этом Россия в это

время сознательно сокращала импорт из Украины. В последние годы Россия также оттесняла украинские предприятия от участия в своих экспортных контрактах, таких как поставки за рубеж Су-30 и Ми-17/26, а также многих других образцов вооружений и военной техники. Украинские предприятия в этих условиях сталкивались с трудностями, и китайские заказы были для них спасением. Бывший министр обороны Украины Ю. Ехануров заявлял в свое время о том, что Китай – надежный друг и Украина хочет сыграть активную роль в военной модернизации КНР.

В этом контексте интересен и тот факт, что Украина в своих военно-политических взаимоотношениях с КНР во многих аспектах повторяет путь, пройденный РФ в 90-х – начале 2000-х годов. Тогда многие российские предприятия оборонного комплекса, пребывая в кризисном состоянии и не имея заказов собственных Вооруженных сил, выживали за счет поставки как готовых вооружений, так и лицензий на его производство в Китай. Однако с того времени ситуация в ВПК РФ кардинально изменилась – поднимающаяся экономика страны позволила загрузить многие производственные мощности «оборонки» заказами как для нужд собственной армии, так и экспортными контрактами. При этом серьезно столкнувшись на мировом оружейном рынке с китайскими конкурентами, мощь которых значительно возросла, в том числе и благодаря добытым у РФ и Украины бывшим советским военным технологиям, Россия серьезно ограничила доступ китайским военным корпорациям к собственным новейшим военным разработкам.

К сожалению, ситуация в ВПК Украины кардинально не изменилась в сравнении с 90-ми годами прошлого века, поэтому перед многими украинскими предприятиями стоит вопрос о выживании. Как уже говорилось ранее, в этой ситуации китайские военные заказы и некоторые инвестиции позволяют части украинской «оборонки» держаться на плаву и даже рассчитывать на перспективу в обозримом будущем. Однако некоторые эксперты перспективу украинско-китайского сотрудничества оценивают как временное явление. Их аргументы сводятся к тому тезису, что в целом для КНР на нынешнем этапе его развития от стран СНГ (в том числе и Украины) нужны уже не столько имеющиеся у них военные технологии, сколько очень остро стоит необходимость перенятия опыта создания и функционирования научных, технических и конструкторских школ. Современный Китай почти не имеет нужды в импорте вооружений, за последние десятилетия успел разными способами перенять (на Западе и в странах СНГ) и освоить достаточно современные военные технологии. Однако любая технология имеет свойство со временем морально устаревать, а для их воспроизводства и совершенствования нужны именно непрерывно функционирующие научные школы, деятельность которых позволит прогнозировать, определять и решать стратегические вопросы государственной важности на достаточно длительные времена. Именно эту ахиллесову пяту китайской военной (и не только) промышленности и будут пытаться прикрыть в Поднебесной. Исходя из этого можно предположить, что, решив эту остро стоящую проблему, Китай вряд ли будет видеть особую нужду в продолжении военного

сотрудничества с Украиной, кроме как с точки зрения торговца на рынок сбыта.

Подводя итоги, отметим, что в целом последние изменения и колебания общеполитического фона в отношениях между Украиной и РФ пока мало влияют на достижение серьезных и новых результатов сотрудничества в сфере ВТС. На сегодняшний день актуальными и такими, что имеют будущее, остаются взаимовыгодные проекты в основном в сфере авиации, авиадвигателестроения, ракетостроения и турбиностроения. Конкурентные отношения между Украиной и РФ продолжают сохраняться в создании объектов радиолокации, высокоточных средств поражения, автомобильной и бронетехники. Вместе с тем, например, в судостроительной отрасли российская и украинские стороны пока серьезно не пересекаются, при имеющихся очевидных перспективах взаимовыгодного сотрудничества пока никаких реальных совместных проектов нет. В этих условиях украинская сторона продолжает пока взаимовыгодное сотрудничество в военно-технической сфере с КНР, позволяющее в данное время многим предприятиям ВПК держаться на плаву. Уже сейчас украинской и российской сторонам необходимо искать новые возможности и форматы сотрудничества, возможно с привлечением других иностранных игроков. Новые российско-украинские проекты в оборонно-промышленном сегменте исключительно в двустороннем формате могут быть пригодны в основном для внутренних рынков и рынков стран третьего мира, но в связи с явным кризисом воспроизводства высоких технологий в обеих странах остро стоит вопрос о привлечении к кооперации заинтересованных третьих стран в качестве финансовых и технологических доноров.

О. Ворошилов, канд. іст. наук, старш. наук. співроб.

Перспективы НАК «Нефтегаз Украины» в освещении СМИ

НАК «Нефтегаз Украины» – ведущее предприятие топливно-энергетического комплекса Украины, одна из крупнейших компаний страны. Ныне компания является госмонополистом на рынке Украины и осуществляет полный цикл операций по разведке и разработке месторождений, эксплуатационному и разведывательному бурению, транспортировке и хранению нефти и газа, снабжению природным и сжиженным газом потребителей. Холдинг работает в убыток, прежде всего из-за того, что внутренние цены на газ субсидируются, даже тогда, когда цена экспорта на топливо растет.

Впрочем, Кабинет Министров Украины потребовал от Минэнерго и НКРЭ уже до конца года принять все необходимые документы для реформирования газового рынка. Соответствующее распоряжение № 733 от 3 августа опубликовано на сайте правительства.

Так, до 1 января 2012 г. нормативно-правовая база, регламентирующая рынок газа, должна быть приведена в соответствие с требованиями Евросоюза. В частности, законодательство, регулирующее деятельность НАК «Нефтегаз Украины», должно быть приведено в соответствие с директивой Евросоюза № 2003/55 от 26 июня 2003 г. Она предусматривает разделение функций добычи, транспортировки и реализации газа и создание для этого юридически и финансово независимых компаний. В документе также оговариваются возможность доступа третьих сторон к газопроводам и газохранилищам, создание независимого государственного регулирующего органа в газовой отрасли, продажа газа по рыночным ценам и создание условий для конкуренции на внутреннем рынке.

Как отмечают в этой связи обозреватели СМИ, таким образом правительство пытается создать условия для привлечения кредитов европейских финансовых структур на модернизацию ГТС.

Следует отметить, что несколько ранее у «Нефтегаза» возникли сложности с финансированием первого этапа модернизации украинской ГТС – консорциум международных банков перенес выдачу кредита на эти цели как минимум до осени. «Сейчас структурами Еврокомиссии проводится анализ выполнения Украиной закона о реформировании рынка природного газа. Когда проверка будет закончена, в зависимости от ее результатов мы сможем вернуться к вопросу о выделении кредитов», – пояснил советник ЕБРР А. Усов. Главной претензией было то, что вопреки принятому закону из состава «Нефтегаза» до сих пор не выделены «Укртрансгаз» и «Укргаздобыча».

Впрочем, 19 июля Европейский банк развития и реконструкции, а также «Нефтегаз Украины» подписали меморандум о финансировании газотранспортной системы Украины. Данный документ был подписан А. Куусвеком – главой Европейского банка в Украине, а также В. Чупруном – заместителем главы правления «Нефтегаза Украины». Меморандум предусматривает государственные гарантии Украины, а срок погашения предоставленного кредита – 15 лет. В сентябре 2011 г. одна из консалтинговых компаний предоставит проект модернизации газотранспортной системы Украины, после чего в главном офисе Европейского банка в Лондоне будет решаться вопрос о подписании договора.

Нельзя также оставить без внимания, что в тот же день, 19 июля, «Нефтегаз» начал реализацию проекта по модернизации и реконструкции магистрального газопровода «Уренгой – Помары – Ужгород» за счет собственных средств.

В церемонии, посвященной данному мероприятию, принимали участие Премьер Н. Азаров, профильный министр Ю. Бойко, руководство НАКа, ДК «Укртрансгаз», представители международных финансовых организаций и зарубежных газовых компаний.

В своем выступлении в начале церемонии Премьер-министр отметил, что первоначальной задачей является демонстрация всех конкурентных

преимуществ украинской газотранспортной системы перед «Северным» и «Южным» потоками, строящимися в обход Украины.

На первом этапе для реконструкции украинской ГТС собираются выделить 3,1 млрд грн. Однако у «Нефтегаза» существует ряд проблем, которые ставят под вопрос выделение средств на модернизацию ГТС в полном объеме.

Первой и самой главной, на сегодняшний день, проблемой является отсутствие у НАК собственных средств. В 2010 г. убыток от деятельности компании составил 21,5 млрд грн, а дефицит финансовых ресурсов на начало года – 60 млрд грн.

В связи с этим, по мнению ряда высокопоставленных украинских источников, в этом году в модернизацию ГТС, вероятно, будет инвестировано лишь 700–800 млн грн.

Вместе с тем внушает оптимизм тот факт, что Европа готова поддерживать проект по реконструкции украинской ГТС как самый выгодный транзитный канал на сегодняшний день. По словам европейской стороны, представители ЕС ведут постоянную дискуссию с украинской властью. Ожидается, что осенью будут завершены все исследования и оценки, после чего международные финансовые организации смогут профинансировать следующий этап реконструкции.

В целом, Министерство топлива и энергетики Украины собирается привлечь 6,5 млрд долл. на модернизацию ГТС Украины до 2018 г.

Также аналитики прогнозируют, что покрытие убытков «Нефтегаза» может увеличить дефицит госбюджета страны, хотя и не окажет существенного влияния на показатели в целом.

В то же время НАК заявляет, что на сегодняшний день компания финансово сбалансирована. В частности, управление по связям с общественностью «Нефтегаза Украины» опубликовало комментарий о привлечении кредита от ОАО «Государственного экспортно-импортного банка Украины» (Укрэксимбанк) в сумме 625 млн грн. Кредит выдан для финансирования закупки природного газа для закачки в подземные хранилища.

По мнению ряда экспертов, в условиях большого дефицита ресурсов подобный кредит можно назвать сомнительным. Исходя из данных пресслужбы, можно сделать вывод, что заем обеспечен товаром, на который растет цена, и потому не должен привести к ухудшению финансового состояния компании. Но, с другой стороны, копилка долгов «Нефтегаза» лишь увеличивается, в то время как необходимо принимать активные меры по реструктуризации и погашению уже существующих обязательств.

Кроме того, повышение стоимости газа в IV квартале приведет к увеличению дефицита бюджета НАК «Нефтегаз» на 12,9 млрд грн, говорят в «Нефтегазе». Разница в тарифах, которую необходимо компенсировать, может достигнуть 16 млрд грн. При этом ни в министерстве, ни в самой компании не знают, каким образом он будет компенсироваться.

Как отмечают СМИ, такой значительный дефицит средств стал для

«Нефтегаз» неожиданным. Бюджет монополии рассчитывался исходя из стоимости импортного газа 269 долл. за тысячу кубометров. Но рост мировых котировок на нефть и газойль, которые учитываются в формуле ценообразования на газ для Украины, привел к резкому его подорожанию.

Сегодня стоимость кубометра российского газа для Украины составляет 350 долл., а в следующем квартале цена возрастет до 400. При этом теплокоммунэнерго монополия продает газ по 164 долл. за тысячу кубометров.

Эксперты отмечают, что существуют два возможных выхода – достижение договоренностей с Россией о снижении цены для Украины или повышение коммунальных тарифов для населения.

Поскольку по первому направлению, несмотря на все усилия украинской стороны, существенных подвижек достигнуть не удалось, делается вывод, что в ближайшем будущем можно ожидать не просто корректировок газовых тарифов, а значительного их повышения для отечественных потребителей. Еще больше усугубить ситуацию могут повышающиеся тарифы на транспортировку российского газа.

В данном контексте довольно интересной новостью стало заявление Национальной комиссии регулирования электроэнергетики (НКРЭ) о том, что повышения тарифов на газ и теплокоммунэнерго ожидать не стоит. Об этом, в частности, заявил глава НКРЭ С. Титенко. Данное заявление наводит на мысль о том, что правительству придется покрывать дефицит «Нефтегаза» за счет бюджетных средств в размере 12 млрд грн.

Однако, по мнению финансового аналитика «Credo Line LLC» Р. Мацукатова, промышленным потребителям не удастся избежать повышения тарифов. Так, цены на газ планируют пересмотреть по итогам III квартала с учетом прогнозной стоимости газа в IV квартале. Таким образом, часть долгов «Нефтегаза» удастся покрыть за счет украинских предприятий, но не существенно. В то же время правительство может лишиться осеннего кредита от МВФ, так как одним из обязательных условий для его получения является повышение коммунальных газовых тарифов.

В то же время «Нефтегаз» опубликовал на своем портале сообщение о продаже облигаций внутреннего государственного долга на сумму 5 млрд грн. Номинал облигации составляет 1 тыс. грн, а цена обратного выкупа составляет 206,013 млн грн без НДС. Таким образом, компания планирует сократить свой дефицит, но обилие полученных им за последнее время кредитов, по мнению обозревателей, в долгосрочной перспективе все равно грозит бюджету страны серьезными проблемами.

В целом же эксперты сходятся во мнении, что сегодня решить проблему дефицита денег можно несколькими путями. Во-первых, попытаться снизить закупочные цены на тысячу кубометров газа в переговорах с Россией. Хотя Москва уже не раз заявляла, что не собирается снижать цены и будет выполнять всё согласно подписанным контрактам. Единственным условием скидки может стать слияние «Нефтегаза» и «Газпрома», но на это уже не готова украинская сторона.

Следующим выходом может стать выпуск государственных ценных бумаг для заимствования денег у населения и на внешних рынках. Но сейчас конъюнктура для этого не очень подходящая.

Поэтому НКРЭ может пойти на повышение тарифов, чтобы обеспечить приток денег в бюджет «Нефтегаза».

Н. Иванова, канд. іст. наук, наук. співроб.

Електронна соціальна картка та біометричний паспорт: проблеми та перспективи в Україні

З 2015 р. в Україні можуть бути введені обов'язкові електронні соціальні карти. Відповідний проект закону представлений широкому загалу Міністерством фінансів України. Проект закону «Про впровадження електронної соціальної картки» встановлює правові та організаційні засади забезпечення прав громадян при наданні та отриманні державних соціальних гарантій з використанням електронної соціальної картки – багатофункціональної іменної пластикової картки, яка видаватиметься громадянину – одержувачу соціальної допомоги. Зокрема, у пояснювальній записці до законопроекту зазначено, що він передбачає функціонування єдиного автоматизованого реєстру осіб, які мають право на пільги, послуги, виплати та інші соціальні гарантії, на основі якого буде створено Єдину інформаційно-аналітичну систему обліку та управління коштами соціальної сфери і запроваджено електронну соціальну картку як єдиний ідентифікатор громадянина для набутих ним соціальних прав.

Пластикові картки з електронним чіпом, на якому зберігаються особисті дані власника, отримують близько 34 млн осіб, які беруть участь у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування. За проектом закону електронна соціальна картка міститиме такі відомості про її користувача, як прізвище, дату й місце народження, стать, ідентифікаційний номер або персональні дані про громадянина, що відмовився від отримання ідентифікаційного номера на підставі умов, встановлених законом, оцифровану фотографію; серію та номер електронної соціальної картки і термін її дії; назву емітента електронної соціальної картки та оцифрований підпис користувача.

Згідно зі ст. 8 проекту закону, електронна соціальна картка міститиме соціальний, пенсійний, страховий та платіжний додаток. Страховий додаток активується в електронній соціальній картці у разі набуття фізичною особою прав у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування. Соціальний і пенсійний додатки активуються в електронній соціальній картці у разі набуття користувачем права на отримання певного виду пільг, послуг, виплат та інших соціальних гарантій. У соціальному додатку зберігається інформація про перелік пільг, послуг, виплат та інших соціальних гарантій,

право на які має користувач, та відомості про види, розміри і терміни їх надання.

Крім того, соцкартка може стати інструментом обліку медичних послуг. Наприклад, в Іспанії діють два типи електронних соціальних карток: картка системи соціального захисту з присвоєнням соціального номера й медична картка, що надає можливість доступу до системи державного медичного обслуговування. В Австрії також упроваджена електронна картка, яка забезпечує соціальне та медичне страхування для подорожей європейськими країнами. На думку експертів, застосування такого підходу має істотно полегшити в Україні перехід до страхової медицини.

Картка забезпечуватиме отримання належних людині пільг та допомог у будь-якому місці і в будь-який час. Передбачається, що електронна соціальна картка буде єдиною для всієї країни зразка й може стати повноцінним електронним посвідченням особи. Головною перевагою впровадження електронної соцкартки є адресне надання соціальних пільг.

За даними Мінсоцполітики, картки потрібно буде пред'являти в органах соціального захисту, де будуть встановлені термінали для роботи з ними. Дані з терміналів будуть передаватися в єдину базу для ідентифікації користувача.

Проект електронної соцкартки був презентований ще в лютому 2011 р. Консорціумом ЄДАПС. Проект був розроблений у рамках концепції загальнодержавної автоматизованої системи «Електронне соціальне посвідчення».

У червні 2011 р. на зустрічі з віце-президентом корпорації Microsoft О. Аяла та президентом Американської торгової палати в Україні Х. Зукоскі віце-прем'єр-міністр України, міністр соціальної політики С. Тігіпко заявив про те, що програмне забезпечення для електронної соціальної картки вже практично готове і нині адаптується спеціально до українських реалій. Розробкою даної програми, за його словами, займається комерційна фірма, яка виграла тендер міжнародного банку.

В експертних колах існує думка, що в здійсненні проекту запровадження електронної соцкартки зацікавлені абсолютно всі сторони. І держава (бюджет буде мати значну економію за рахунок прозорого та адресного надання пільг), і банки (вони будуть забезпечені стабільною клієнтурою), і майбутні власники картки (які отримають не тільки платіжний засіб і засіб отримання пільг і субсидій, а й повноцінне посвідчення особи). Крім того, очевидна вигода від упровадження електронної соцкартки і для сервісних підприємств (транспорту, торгових мереж тощо), адже вони будуть отримувати гарантоване відшкодування за надані послуги. Експерти дотримуються єдиної думки: картка повинна бути чіповою і містити такий сучасний інструмент ідентифікації, як електронний цифровий підпис.

Щодо безпосередньо змісту проекту закону «Про впровадження електронної соціальної картки», то, на думку багатьох експертів, розроблений документ досить поверховий і не містить механізму реалізації. Передбачається, що розробляти і координувати єдину інформаційно-

аналітичну систему обліку та управління коштами соціальної сфери будуть у Міністерстві соціальної політики. Проте занепокоєння викликає механізм оперативного внесення змін у базу даних карток, оскільки система потребуватиме оновлення практично щодня. Інформація про те, які доходи і витрати є у суб'єкта, а саме: отримання, наприклад, зарплати або сплата соцвнесків. Така інформація необхідна задля визначення права особи на отримання пільг.

Асоціація міст України висловила свої пропозиції та зауваження щодо законопроекту «Про впровадження електронної соціальної картки». Зокрема, асоціація зазначила, що проект передбачає віднесення органів місцевого самоврядування до суб'єктів правових відносин у сфері надання та отримання державних соціальних гарантій з використанням електронної соціальної картки, однак не визначає їх повноваження в цій сфері. Крім того, документом передбачено запровадження платіжного додатка до електронної соціальної картки, але він не врегульовує відносини, пов'язані з його використанням. У проекті закону нормативно не врегульовані питання визначення порядку надання за допомогою електронної соціальної картки пільг, доплат, допомог, які встановлені органами місцевого самоврядування і фінансуються з місцевих бюджетів, та переліку пільг, гарантій, послуг, розрахунки за які здійснюється виключно в безготівковому вигляді з використанням електронної соціальної картки.

За словами багатьох експертів, очевидно, що впровадження цього законопроекту потягне за собою значні видатки з державного бюджету, проте у фінансово-економічному обґрунтуванні до проекту закону відсутні будь-які розрахунки, що може призвести до складності його реалізації.

Розробниками проекту розглядається варіант використання соцкартки як платіжної. Показовим є досвід Німеччини, де застосовується електронна картка, яка використовується як електронний гаманець з багатофункціональними додатками. У Фінляндії також використовується електронна соціальна картка, яка є, зокрема, ідентифікаційним документом і використовується під час платіжних операцій. У європейських країнах активно використовується електронна соціальна картка, яка виконує безліч функцій: дає змогу ідентифікувати особу в банківських системах, купувати електронні квитки на транспорт, оплачувати страховку, комунальні рахунки тощо.

Електронні соціальні картки відіграють роль ідентифікаційної картки в багатьох розвинутих країнах. У цьому контексті варто звернути увагу на прийнятий у липні 2011 р. у першому читанні законопроект № 8507 «Про документи, що посвідчують особу і підтверджують громадянство України». Одним з авторів законопроекту є народний депутат В. Коновалюк (ПР), який брав активну участь у розробці проекту електронної соціальної картки. За його словами, законопроектом передбачено введення новітніх документів, що засвідчують особу і підтверджують громадянство України, зокрема впровадження закордонних паспортів з електронним носієм біометричної інформації. «Україна повністю готова до виробництва біометричних

закордонних паспортів: як технічно, так і фінансово – уже чотири роки діє державна інформаційна система, яка забезпечує оформлення сучасних паспортних документів», – зазначив він. Впровадження біометричних паспортів відбуватиметься в межах виконання плану дій (ПД) щодо лібералізації візового режиму з Євросоюзом. Введення біометричних документів є одним із принципових вимог ЄС. Проте, незважаючи на те, що навіть у разі своєчасного виконання національного плану позитивне рішення Євросоюзу про надання Україні безвізового режиму не гарантовано, уже визначено, що скористатися безвізовим режимом зможуть не всі громадяни, а тільки ті, хто змінить паспорт на біометричний.

Законопроект № 8507 передбачає введення 22 різних документів. Новий паспорт громадянина України для виїзду за кордон виглядатиме як і нинішній закордонний паспорт, лише з безконтактним чіпом для запису біометричної інформації. У ньому обов'язково будуть особисті дані громадянина, зображення обличчя, цифровий підпис, а також інші біометричні дані, наприклад відбитки пальців. У країнах Європи, Ізраїлі та США на сьогодні найбільш поширеними є два способи біометричної автентифікації: за відбитками пальців та за двомірним зображенням обличчя. Крім високої надійності, про користь цих способів біометричної автентифікації також свідчить можливість їх використання практично в кожній країні. Ціна отримання біометричного закордонного паспорта, за словами українських чиновників, не буде значно відрізнятися від тієї, яку сплачують громадяни при отриманні традиційного документа. Внутрішній паспорт громадянина України пропонується замінити на електронну ID-картку. Біометрична інформація з цифровим підписом її власника також зберігатиметься на спеціальному захищеному безконтактному електронному носії. Серед інших електронних документів, запропонованих у законопроекті, картка мігранта, посвідчення біженця, особи без громадянства тощо.

Міністр внутрішніх справ України А. Могильов заявив про повну готовність виготовляти паспорти з біометрією. Що стосується ID-карток, замість внутрішнього паспорта України, то, за словами міністра, для цього потрібна більш клопітка робота. Він зазначив, що основна проблема з внутрішніми ID-картками в тому, що, за умови їх введення необхідно буде кожен райвідділ міліції і державні установи обладнати приладами для зчитування таких карток. Крім того, глава МВС вважає, що цикл виробництва паспортів і документів суворої звітності мають перебувати в розпорядженні державної структури при МВС. Як відомо, виробництвом документів суворої звітності, паспортів, а також баз даних громадян України займався приватний консорціум ЄДАПС. За підрахунками ЗМІ, з витрат на виробництво кожного паспорта в 120 грн 110 грн становлять витрати на голограму консорціуму ЄДАПС та авторські відрахування за герб України на обкладинці паспорта. Як зазначають експерти, «якщо спиратися на практику інших країн, то паспорти слід було б виробляти держкомпаніям, без допуску приватного капіталу. ЄДАПС – це яскравий приклад участі приватного капіталу».

Уряд, як відомо, вирішив відмовитися від послуг консорціуму ЄДАПС і відновити державний контроль за виробництвом захисних знаків і документів суворої звітності.

У Державній прикордонній службі України повідомили про те, що для введення біометричного контролю в основних пунктах пропуску необхідно понад 100 млн грн. За словами першого заступника голови прикордонної служби П. Шишоліна, Україна готова до впровадження біометричного контролю. Разом з тим перший заступник голови ДПСУ підкреслив, що проблемним є питання нормативної бази – немає закону про використання паспортів з біометричними даними, як громадян України так і іноземців.

Спротив прийнятому документу висловила від імені ряду організацій громадська організація «Православний батьківський комітет». У зверненні цієї організації до влади зазначається, що ID-картка та біометричні документи це ще й засіб тотального контролю й жорсткого управління кожною людиною та суспільством у цілому. За словами авторів звернення, цей законопроект позбавить значну кількість людей можливості здійснювати свої права й обов'язки громадян України, оскільки вони не прийматимуть документів з біометричними даними через релігійні переконання, а також з міркувань безпеки. Маються на увазі особи, що відмовилися від ідентифікаційного номера платника податків, реєстраційного номера облікової картки, а також обліку по серії й номеру паспорта і входження в електронні реєстри. Зазначається, що такі громадяни піддаються дискримінації – їх звільняють з роботи, відмовляють у соціальних виплатах, пенсіях тощо, порушуючи їхні законні конституційні права. Основною вимогою, викладеною у зверненні, є надання можливості добровільного ухвалення біометричних документів, а також входження в електронні реєстри. Як приклад наводиться ухвалення в травні 2010 р. у Великобританії рішення парламенту про заборону впровадження універсальних карток з єдиним універсальним ідентифікатором, тому що саме через цей ідентифікатор збирається досє на людину, яке зберігається в базі даних, а інформація, що надходить автоматично, обробляється й аналізується.

Проти збирання такої інформації в Україні традиційно протестують захисники прав людини. Кажуть, що всі вітчизняні бази даних миттєво виставляють на продаж.

Необхідно зазначити, що подібні протестні заяви лунають не тільки в Україні. Наприклад, сенат Франції обговорює законопроект «щодо захисту особистих даних», який припускає введення посвідчення особи нового покоління з двома вбудованими чіпами. Один з них буде містити цивільні дані – ПІБ, домашню адресу, дату народження, а також фізичні характеристики власника – зріст, колір очей, відбитки пальців і фотографію. Другий чіп дасть змогу користуватися електронним підписом під час адміністративних дій і комерційних транзакцій через Інтернет. Супротивники нововведення побоюються, що уряди Франції та інших країн – учасниць ЄС можуть використовувати особисті дані осіб з іншою метою. Серед тих, хто викриває недоліки нової системи, С. Тисни, творець Privacy International. Він

підкреслює, що «в демократичному суспільстві збір і зберігання біометричних даних населення є диспропорційним ударом по приватному життю».

Активне впровадження електронних ідентифікаційних документів, зокрема соціальних карток, в європейських та інших розвинутих країнах почалося в кінці 90-х років минулого століття. Проекти такого рівня ще не впроваджувалися в Україні. Плюсом розвитку таких проектів можна вважати те, що для їх реалізації буде потрібна інформатизація та модернізація цілого ряду інформаційних систем і структур на державному й регіональному рівнях, створення відповідної інфраструктури для надання державних послуг населенню в електронному вигляді в режимі самообслуговування. Система соціального захисту та обслуговування в Україні гостро потребує модернізації відповідно до міжнародно визнаних стандартів в галузі ІКТ. Для державних структур та недержавних організацій і компаній це можливість налагодити інформаційну взаємодію з громадянами. Отже, даний проект має здійснити сприятливий вплив на ситуацію з електронними послугами в цілому.

Проте в українських реаліях реалізація будь-якої, тим більше позитивної ідеї має пройти випробування корупційними перепонами, адже виготовлення електронних соціальних карток та біометричних паспортів – це можливість долучитися до грошових потоків. Крім того, законодавча база, що регулюватиме ці питання, явно недостатня, а запропоновані проекти законів, очевидно, вимагатимуть доопрацювання.

Н. Половинчак, влас. кор.

Від п'ятизіркових готелів до демократичних кемпінгів: як Україна прийматиме гостей Єврочемпіонату

До проведення чемпіонату Європи з футболу Євро-2012 залишилося менше року, і питання розміщення вболівальників, яких, за різними прогнозами, в Україну приїде від 600 тис. осіб до 1 млн, залишається все ще актуальним. Тож міжнародні експерти залишають питання: чи не стане готельна сфера слабкою ланкою у підготовці України до Євро?

На сьогодні в країні підготовлено до прийому сім'ї УЄФА 77 % номерного фонду (14 тис. номерів у готелях категорії три – п'ять зірок). Це досить багато, якщо враховувати, що до чемпіонату ще рік, а також те, що інші 23 % активно готуються. Найбільша кількість об'єктів будівельної нерухомості готельної сфери зосередилася в столиці і області, на другому місці Львів і область, далі – Донецька і Харківська області зі своїми центрами.

На початку серпня на сайті УЄФА з'явиться сторінка, де розмістять інформацію та фотографії майбутнього житла уболівальників.

Крім цільових груп УЄФА, до **Києва** в дні матчів очікується прибуття від 150 до 200 тис. уболівальників. Для прийому такої великої кількості гостей було проведено відкритий конкурс з визначення організації з розміщення вболівальників. За результатами проведеного конкурсу переможцем визначено компанію ПАТ «Гамалія». Саме вона надаватиме гостям міста повний комплекс послуг з організації розміщення, трансферу та туристичного супроводу. Одночасно компанія має створити та забезпечити роботу легкодоступної системи онлайн-бронювання місць різної цінової категорії.

УЄФА вже зарезервувало в готелях понад 6 тис. номерів (з них майже 800 номерів у готелях рівня «п'ять зірок», понад 1 тис. 800 – у готелях рівня «чотири зірки», близько 3 тис. 600 – «три зірки») при загальній потребі 7 тис. 300 номерів.

На сьогодні в Києві й області існує 119 готельних об'єктів, які плануються, будуються, реконструюються і недавно введені в експлуатацію, 56 готелів перебуває на стадії проекту, 40 будуються (активно і не дуже), 12 реконструюються, а 11 нещодавно введено в експлуатацію.

До кінця 2011 р. планується ввести в експлуатацію вісім готелів із загальним номерним фондом 1683 номерів, а саме: «Фермонт», готель на Оболонській набережній, «Старо», Holiday Inn, «Лейпциг», «Ібіс», «Парк-готель». Будівельні роботи в готелях «Фермонт», «Старо», «Лейпциг» і «Ібіс» фактично завершені, на сьогодні ведуться роботи з облаштування інтер'єрів. Інші готелі перебувають на завершальних стадіях будівництва. Але близько 20 готелів, які мали зустріти футбольних уболівальників у Києві, навряд чи встигнуть ввести в експлуатацію.

Донецьк, як і раніше, ризикує не встигнути з підготовкою потрібної кількості готелів за час, що залишився до проведення матчів Євро-2012. Такі невтішні перспективи озвучив мер міста О. Лук'янченко. При цьому Донецьк не тільки відстає від встановленого УЄФА графіка, але й займає останнє місце з підготовки готелів серед інших українських міст.

З 5,5 тис. необхідних номерів у наявності сьогодні тільки 1600. «При кращих сценаріях ми можемо додати ще близько тисячі номерів, хоча міська влада давала гарантії, що всі недобудовані об'єкти будуть здані. Так що проблема є», – заявив директор турніру Євро-2012 в Україні М. Лубківський.

Місцева влада визнає, що головна проблема з розміщенням цільових груп УЄФА виникає під час проведення в Донецьку півфіналу. УЄФА виставила жорсткі вимоги: наявність 1600 п'ятизіркових номерів. Донецьк ап'юрі не може задовольнити такі вимоги. У зв'язку з цим будуть задіяні готелі сусідніх міст, зокрема Дніпропетровська.

До Євро-2012 у Донецьку будується і реконструюється 19 готелів. Наразі вісім готелів, спорудження яких планувалося завершити до футбольного чемпіонату, виключено з державної програми підготовки, оскільки їх не встигнуть закінчити вчасно.

Усього до послуг гостей чемпіонату Європи з футболу в Донецьку будуть надані не менше 55 готелів.

Після капітального ремонту відкриється готель «Шахтар», до Дня Донецька буде презентована друга частина готелю «Вікторія», а до кінця року розшириться готель «Централь». Почалася реконструкція ще одного недорогого готелю – «Дружба». Ведуться також активні роботи з реставрації готелів «Київ» і «Олімп», будується готель «Європа». Планується початок будівництва готелю під брендом Campanile, який обіцяють ввести в експлуатацію до чемпіонату. На відміну від столичних п'ятизіркових готелів, часу на введення в експлуатацію тризіркового готелю необхідно набагато менше.

Найбільш демократичне розміщення запропонують у кемпінгу для невибагливих уболівальників – 20 га землі у замиському мікрорайоні надані приватному інвестору для розбудови кемпінгу на 6 тис. місць. У кожному шатрі можуть проживати від чотирьох до восьми гостей. Вартість такого відпочинку 15–20 євро/доба. Туристи, які подорожують на машинах, можуть розміщатися там і у власних наметах. Забронювати місце в кемпінгу можна буде через сайт міста, яке прийматиме гостей Євро-2012.

У **Львові** найкраща ситуація з забезпеченням місць для проживання, порівняно з іншими трьома містами, де має пройти турнір. Більше 10 тис. місць для фанів можуть забезпечити курортні містечка Трускавець і Моршин, що розташовані поблизу Львова.

За час підготовки Львова до чемпіонату Євро-2012 у місто залучено понад 1,8 млрд грн державних та приватних коштів. У 2011 р. приватними інвесторами передбачається вкладення 455,6 млн грн на проведення ремонтних робіт, реконструкції чи будівництва готелів у Львові. Загалом на будівництво, реконструкцію, капітальний ремонт та переоснащення готелів у рамках Євро-2012 вкладено 904,1 млн грн.

З усієї кількості законтракованих номерів у Львові 790 розташовуються у п'ятизіркових готелях, 1368 – у чотиризіркових та 738 – у готелях класу три зірки. У свою чергу, відповідно до вимог УЄФА, Львів до чемпіонату має підготувати 1020 номерів у п'ятизіркових, 1315 – у чотиризіркових та 210 – у тризіркових готелях.

Львівський готель «Леополіс» отримав найвищу у світі туристичну нагороду World Travel Awards та відзнаку «Найкращий український готель» 2010 р. Готель, в якому наразі 43 номери, у реставрацію та реконструкцію будівель до чемпіонату вклав понад 60 млн грн. Та й загалом у Львові реконструюється досить велика кількість готелів.

У березні 2011 р. у м. Трускавці Львівської області відкрили новий п'ятизірковий готель преміум-класу Royal Grand Hotel на 137 номерів, побудований на базі комплексу «SPA – Женева». Готель має потужну лікувальну базу, бальнеологічний і SPA-центри з широким спектром послуг. Українська мережа Royal Hotels&SPA Resorts, що має готелі в чотирьох містах України – Києві, Ялті, Паляниці (курорт Буковель) та Трускавці, надає послуги для відпочинку й оздоровлення.

Зважаючи на високі вимоги УЄФА, бажання працювати на Євро, зокрема обслуговувати так звану сім'ю УЄФА, висловили не всі готелі

Трускавця. Це – комплекс «Женева», «Шале Крааль», «Ріксос», а також компанія «Житлобуд», яка завершує цього року будівництво нового готелю. З них сьогодні лише останній – на завершальній стадії будівництва. Натомість «Шале Крааль», «Ріксос» – повністю готові, «Женева» щойно відкрила новий п'ятизірковий готель.

Де селити в **Харкові** гостей чемпіонату, поки не до кінця зрозуміло: у Харкові мають бути капітально відремонтовані й створені об'єкти розміщення, зокрема чотиризіркові готелі загальним обсягом розміщення в 176 номерів, тризіркові готелі на 200 номерів, а також міські гуртожитки на 2383 номери.

Для розміщення сім'ї УЄФА та вболівальників Євро-2012 Харків залучить 64 готелі з загальним номерним фондом у 3646 номерів. З них 48 готелів уже функціонують, а 16 – реконструюються. Ще п'ять готелів з уже існуючих мають збільшити кількість номерів загалом на 134. У місті проводиться реконструкція вже наявних готелів «Експрес» та «Аркада». Досить значущою подією стане відкриття п'ятизіркового готелю «Місто».

Також харківська мерія разом з Мінтрансом розробляє проект, згідно з яким футбольним уболівальникам, крім звичайних готелів, запропонують розміститися у залізничних вагончиках. За задумом авторів проекту, своєрідні залізничні кемпінги розташують на найбільших міських станціях – Левада, Лосеве, Балашовка та Південний вокзал. Номери економ-класу, припускають чиновники, зацікавлять футбольних уболівальників з обмеженим бюджетом подорожі або просто прихильників залізничної екзотики.

Як правило, футбольні фанати віддають перевагу більш дешевому житлу, з яким, як відомо, у нас справи йдуть куди гірше, ніж з елітним. Тих уболівальників Євро-2012, кому не вдасться забронювати номери в готелях Донецька, Харкова, Києва чи Львова, поселять в гуртожитках, вартість проживання в яких не буде перевищувати 80–100 грн на добу.

За словами представника офіційного туристичного оператора Євро-2012, компанії TUI Ukraine А. Ставенка, на час чемпіонату в готелі перетворяться 18 гуртожитків, що належать різним українським ВНЗ та професійним училищам. При цьому А. Ставенко запевнив, що фінансові зобов'язання щодо ремонту та підготовки таких гуртожитків туроператор візьме на себе: «Фінансуванням ремонту корпусів займемося ми, а контролем за його проведенням – навчальні заклади. Що саме вони будуть робити, уже залежить від стану гуртожитку».

Щодо особливостей майбутнього ремонту у вибраних гуртожитках, то, за словами А. Ставенка, у першу чергу увага буде приділятися умовам безпеки. Тому в усіх гуртожитках замінять електропроводку та інші комунікації. У кожній кімнаті гуртожитку-готелю буде доступ до Інтернету. До 1 січня ці гуртожитки повинні бути готові на 90 %. Якщо до цього часу гуртожитки не будуть готові, то їх викреслять зі списку місць для проживання гостей чемпіонату.

Цікаво, що приблизна вартість нічлігу в гуртожитках вираховувалася з мінімальної вартості проживання в українських хостелах та готелях. І якщо оренда кімнати в хостелі обійдеться в суму від 150 грн на добу, то знайти номер у готелі дешевше 300 грн іноземцям навряд чи вдасться. Звичайно, деякі українські готелі сьогодні пропонують демократичніші ціни (наприклад, в одному із самих бюджетних готелів Донецька можна зняти недорогий номер за 180 грн), однак до початку Євро-2012 ціни неодмінно зростуть.

Якщо ж не вистачить місць у готелях та гуртожитках, то свої послуги запропонують представники «квартирних агенцій». Як свідчить моніторинг місцевих інтернет-пропозицій, а їх з наближенням Євро-2012 стає дедалі більше, є дешеві варіанти розміщення від 30 євро за добу, хоча є й апартаменти у кілька разів дорожчі.

Україна проведе перевірку засобів розміщення для уболівальників Євро-2012 у вересні поточного року. Кількість гостей, яку необхідно буде прийняти готелям і гуртожиткам, визначиться після жеребкування фінальної частини чемпіонату, яка відбудеться 2 грудня в Києві. «Реальну кількість гостей і країни, з яких вони прибудуть, ми знатимемо 2 грудня після жеребкування, а поки що це все ворожіння на кавовій гущі. Поки не буде жеребкування – не буде ясності, де і яка країна мешкатиме», – підкреслив віце-прем'єр, міністр інфраструктури Б. Колесніков.

У червні наступного року Європа побачить, наскільки ефективною була підготовка країни до футбольного свята. В УЄФА кажуть, що вірять в Україну, що українцям таки вдасться провести справжнє свято – запорука успіху насамперед у гостинності українців.

Партійна позиція

С. Горова, влас. кор. СІАЗ НБУВ

Идея объединения Партии регионов и «Сильной Украины» в рефлексиях политологов

Премьер-министр Н. Азаров и вице-премьер-министр С. Тигипко объявили о намерении объединить свои политические силы – Партию регионов и «Сильную Украину». Об этом информируют СМИ, приводя слова из совместного заявления глав Партии регионов и партии «Сильная Украина» Н. Азарова и С. Тигипко об объединении двух партий, где указано, что граждане, политические и общественные организации, стремящиеся поддержать реформы Президента, должны объединиться.

«Для начала мы создадим рабочую группу, которая нарабатывает программу объединения, – говорил Н. Азаров. – Нам нужно провести конференции на всех уровнях для одобрения инициативы об объединении. Мы предлагаем нашу платформу как платформу для всех, кто имеет целью»

модернизацию страны». С. Тигипко подчеркнул, что его однопартийцы и он лично делают основную ставку в своей деятельности на проведение реформ в стране. При этом он добавил, что вхождение в партию власти облегчает путь достижения этой цели. «Украине нужны реформы, и для меня это главное. Если состоится слияние, я потеряю. Но, если отбросить амбиции, то внутри партии власти будет легче разрабатывать и внедрять решения», – добавил С. Тигипко.

Хотя, как информируют СМИ, официально позиция «Сильной Украины» более осторожна: по словам зампреда партии К. Бондаренко, решение еще не принималось руководством партии и окончательное слово – за съездом, который состоится в октябре – ноябре.

Показательно также, что замглавы партии «Сильна Україна» А. Кужель заявила о том, что не намерена вступать в Партию регионов. «Сегодня на совещании было принято решение о начале дискуссии. И это правда. Я для себя решение приняла – для меня переход в ПР неприемлем», – отметила А. Кужель.

Политик подчеркнула, что для нее очень важно, как себя поведут областные организации партии. «Они должны самостоятельно принять решение», – убеждена А. Кужель.

Народный депутат Украины (фракция НУ – НС) А. Гриценко сравнил решение С. Тигипко о слиянии «Сильной Украины» с Партией регионов с «покупкой билета на “Титаник”», сообщают СМИ. «Если у кого раньше и были иллюзии о том, что С. Тигипко – это современный политик с европейским лицом и удачный реформатор, сегодня они развеялись окончательно. С. Тигипко купил билет на “Титаник”», – прокомментировал ситуацию А. Гриценко. Как считает депутат, такое слияние означает две вещи: во-первых, еще один миллиардер вступил в партию миллиардеров, каковой является Партия регионов, а во-вторых, С. Тигипко «слил» свою партию и себя как политика.

А. Гриценко также высказал убеждение, что объединение «Сильной Украины» с Партией регионов не повысит рейтинг последней. «На президентских выборах С. Тигипко поддерживали в южных и восточных регионах страны, видя в нем альтернативу В. Януковичу. Когда же он пошел работать в правительство и стал подчиненным Президента, он тем самым потерял всякие шансы на самостоятельный политический проект. Кто же голосует за подчиненных?» – отметил глава «Гражданской позиции».

Кроме того, А. Гриценко выразил мнение, что претензии С. Тигипко на «европейскость» исчезли окончательно, когда он боязливо промолчал и не высказал свою четкую позицию относительно незаконных арестов лидеров оппозиции.

Активно комментируют в СМИ намерение объединения Партии регионов и «Сильной Украины» эксперты-политологи и политтехнологи.

Так, анализируя последние события, украинский политолог В. Корнилов предположил, что сценарий объединения партии С. Тигипко с партией В. Януковича был разработан довольно давно. По мнению эксперта,

такой сценарий существовал уже тогда, когда С. Тигипко был приглашен в правительство. Хотя в «Сильній Україні», как говорит В. Корнилов, подобное развитие событий считали практически невероятным.

Следует обратить внимание, что, по данным социологов, если бы выборы состоялись в ближайшее воскресенье, за «Сильну Україну» проголосовало бы лишь 1,9 % избирателей (то есть 3-процентного барьера партия при таком раскладе не преодолела бы и в парламент не попала). Что касается «регионалов», то они, согласно тому же источнику, могли бы рассчитывать примерно на 20 % (при этом рейтинг ПР, по данным социологов, за последний год снизился примерно вдвое).

Падение рейтингов стало среди прочего следствием реформ 2010–2011 гг. (налоговой и пенсионной) – проектов, которыми в правительстве занимался С. Тигипко. Вообще, то, что бывшему кандидату в Президенты придется расплачиваться за непопулярные меры собственной популярностью и популярностью своей партии, было очевидно. «Его кинули на социально-значимый фронт работ, реформировать который – самоубийственная затея, – констатирует политолог Ю. Романенко. – На С. Тигипко легло бремя горе-реформатора. За полтора года он потерял рейтинг, доверие электоральных групп».

«Рейтинг С. Тигипко держался на ожиданиях от него, – соглашается политолог А. Окара. – Но когда С. Тигипко пришел во власть, все, что он смог “родить”, – это пенсионная реформа, главный смысл которой – отказ государства от своих обязательств, и Налоговый кодекс, главный смысл которого – в перекладывании налогового бремени с олигархов на мелкий и средний бизнес. Кроме того, “регионалы” повесили на него всех собак... Его ампула как “надежды креативного класса” померкло».

Для «регионалов», по мнению политолога В. Никитина, присоединение «Сильної України» будет иметь не столько практическое, сколько символическое значение. Присоединив к себе СУ, а в дальнейшем еще несколько партий, ПР может создать видимость обновления перед выборами, видимость растущей поддержки со стороны населения.

В комментариях политологов по поводу возможных выгод, которые от слияния получит лично С. Тигипко, можно проследить два основных направления. Одни полагают, что плата за целую партию, приведенную в ПР (пусть даже у этой партии большие проблемы с рейтингом и за ней вдобавок тянется шлейф скандала, связанного с пенсионной реформой), должна быть довольно высокой. В обмен на СУ, согласно этой версии, ее лидер может получить пост Премьера или даже – в перспективе – рассчитывать на то, что его выдвинут на роль преемника В. Януковича на посту Президента. Другие, однако, считают, что позиция лидера СУ в торге с «регионалами» не гарантирует ему высоких дивидендов. По их мнению, бывший кандидат в Президенты может рассчитывать лишь на сохранение статус-кво: дальнейшее пребывание во власти и гарантии для своего бизнеса.

Политолог В. Фесенко считает, что «выгоды Партии регионов тут очевидны: она консолидирует провластный электорат, убирая конкурента,

который оттягивал бы колеблющихся. По сути, единственным конкурентом ПР на Юге и Востоке останется КПУ. Что касается С. Тигипко, то он учел опыт местных выборов, который показал, что есть лишь одна альтернатива: либо быть во власти, но это невыгодно с электоральной точки зрения, либо уходить в оппозицию, но С. Тигипко к этому не готов и это ему не интересно. При этом наверняка С. Тигипко получил обещание повышения в перспективе своего политического статуса, возможно, до премьерского. Хотя гарантий тут, конечно, нет».

Политолог В. Карасев видит в заявлении об объединении в первую очередь старт предвыборной кампании. Конкурировать с «регионалами» на Востоке и Юге С. Тигипко будет тяжело. А еще у него поубавилось сторонников из-за пенсионной реформы, говорит В. Карасев.

По мнению украинского политтехнолога А. Золотарева, С. Тигипко за переход в Партию регионов обещали премьерское кресло. «Что было обещано? Премьерское кресло. Теперь две фигуры... Но мне больше нравится А. Клюев. Что бросается в глаза в таких процессах? Люди устали от политического фейка. Когда нет левых, правых и реформаторов. Люди воспринимают политику как цирк, происходит смена декораций. Поэтому люди покидают места. Люди не хотят участвовать в выборах или против всех», – отметил политтехнолог. По его словам, это для украинских политиков очень тревожный сигнал.

Также политтехнолог считает, что переход С. Тигипко в Партию регионов добавит несколько процентов на выборах партии А. Яценюка, который продолжает позиционировать себя как оппозиционную силу. «После заявления С. Тигипко вечером могли поднять бокалы в штабе А. Яценюка. Процентик-другой от этой политической сделки он получил», – сказал эксперт.

«С. Тигипко умеет считать прекрасно еще с комсомольских времен. Он совершил выгодную сделку. Он слил теряющий политическую капитализацию актив, получив очевидные выгоды. Год назад в С. Тигипко видели реформатора, но из него получился украинский Чубайс», – пояснил А. Золотарев причину перехода С. Тигипко в ряды «регионалов». «Еще прошлой осенью, накануне местных выборов, началось разочарование С. Тигипко. На заседании фокус-группы один из участников сказал: “Я думал, что С. Тигипко действительно сильный, а он оказался чучелом орла”», – рассказал политтехнолог.

Эксперт также обратил внимание, что у С. Тигипко были большие трудности в строительстве собственной партии, которые не особо афишировались. «Для С. Тигипко начались большие проблемы внутри партии. Руководитель Донецкой областной организации находится в Лукьяновском СИЗО... После этого организация исчезла, полное прекращение “Сильної України” в регионе. Такая же печальная ситуация и по другим территориям», – сказал А. Золотарев.

В свою очередь руководитель компании Research&Branding Group Е. Копатько считает, что в случае объединения партии «Сильна Україна» и

Партии регионов появится мощная политическая сила, с помощью которой будут реализованы новые возможности для страны. «Каждая политсила имеет свой, серьезный политический электорат. Партия С. Тигипко свободно преодолевает 3-процентный барьер в парламент, сам Сергей Леонидович имеет неплохой личный рейтинг. Поэтому, объединив свои силы, эти две партии создадут еще более мощную политическую силу на политической карте нашей страны», – отметил эксперт.

Он добавил, что речь не идет о «прямом арифметическом слиянии». «Здесь, скорее всего, речь идет о реализации возможностей. И во многом эффективность этого альянса будет зависеть от деятельности людей, которые его возглавляют. Как на политическом, так и на экономическом уровнях», – считает Е. Копатько.

Он также отметил, что объединения этих партий вполне логично. «С. Тигипко работает в правительстве, которое возглавляет Н. Азаров, причем работает с ним в тандеме. Человек сосредоточен на решении экономических задач, процессах реформирования экономики. Он обозначил для себя приоритет – решение экономических проблем государства. Поэтому в политическом ключе – объединение вполне логично и особых противоречий я не вижу», – отметил Е. Копатько.

Следует обратить внимание, что в СМИ также уже обсуждается возможность слияния Партии регионов и «Единого центра».

Так, один из лидеров ЕЦ, политолог В. Карасев, комментируя заявление главы ЕЦ В. Балого о готовности обсуждать возможность слияния партий, отметил, что слияние «Единого центра» (ЕЦ) и Партии регионов возможно лишь в том случае, если ПР найдет в себе силы кардинально изменить себя изнутри. «Любое обсуждение всегда целесообразно. Обсуждение – это и начало, и середина, и конец любого цивилизованного публичного демократического процесса. Другое дело, что обсуждать, как и каковы будут результаты. Но результат всегда начинается с обсуждения», – подчеркнул В. Карасев.

По его словам, объединение партий предполагает изменения внутри самих партий. «Если объединяется “Сильна Україна” и Партия регионов, то это предполагает не только то, что партия С. Тигипко сливается с партией В. Януковича. Это также предполагает, что тот, кто растворяется, влияет на то, что растворяют. Это означает, что будет меняться и Партия регионов», – отметил политолог.

Он добавил, что вопрос в том, насколько ПР готова менять себя изнутри. «Готова ли эта партия менять себя качественно, программно, кадрово. Готова ли эта партия в целом измениться, потому что она так и не стала опорной партией государства. ПР зависла в образце партии 2006–2007 гг. – пророссийской, иногда даже радикально пророссийской. Но так и не стала полноценной партией власти с государственным видением украинской политики», – считает В. Карасев.

Переговоры с ПР, по его мнению, возможны только в том случае, если ПР согласится преобразиться изнутри.

Отвечая на прямой вопрос, видит ли он себя членом ПР, В. Карасев сказал, что «все зависит от того, о какой Партии регионов идет речь... Если речь о нынешней ПР, то нет», – подытожил политик.

По мнению обозревателей, результативность анонсированного объединения для провластной партии будет зависеть от того, насколько соответствующими общественным запросам станут ее дальнейшие политические шаги, предлагаемые идеологические разработки, необходимые для консолидации общества и его движения вперед.

(Інформація СІАЗ)

Актуальна прес-конференція

С. Левадна, влас. кор. СІАЗ НБУВ

Вступна кампанія-2011: відгуки експертів

11 серпня Громадянська мережа «ОПОРА» оприлюднила результати громадського спостереження за етапом зарахування абітурієнтів під час вступної кампанії 2011 р. Спостерігачі «ОПОРИ» працювали у 38 ВНЗ України та реагували на повідомлення абітурієнтів і їхніх батьків щодо порушень у навчальних закладах у межах 16 регіонів. «ОПОРА» також консультувала абітурієнтів щодо юридичних аспектів вступної кампанії, допомагала у вирішенні конфліктів та непорозумінь, надавала роз'яснення щодо правових аспектів дій членів приймальних комісій по телефону «гарячої лінії» та в мережі Інтернет. Усього до організації за безкоштовними юридичними консультаціями звернулися 2100 разів, повідомили на прес-конференції в інформаційному агентстві УНІАН представники «ОПОРИ».

Виступаючи на прес-конференції, голова правління Громадянської мережі «ОПОРА» О. Айвазовська відзначила, що вступна кампанія-2011 стала більш вдалою для абітурієнтів, ніж попередня. «У цьому році більшою мірою боротьба велася за абітурієнта з боку вищих навчальних закладів, а не абітурієнт воював за місце. Це пов'язано, по-перше, з демографічною кризою, тобто меншою кількістю випускників у школах. По-друге, на фоні зменшення кількості абітурієнтів обсяги державного замовлення потрібно було виконувати навчальним закладам, що його отримали», – говорила О. Айвазовська.

Вона повідомила, що за право здобувати ступінь бакалавра у ВНЗ III–IV рівня акредитації змагалось майже 290 тис. абітурієнтів. В 1С «Конкурс» було зареєстровано 194 566 сертифікатів зовнішнього незалежного оцінювання, серед яких 163 553 отримані у 2011 р., 19741 – 2010 р., 5703 – 2009 р., а 5267 – 2008 р. Статистика засвідчує, що невелика кількість вступників використали результати оцінювання минулих років.

Конкурсна ситуація дає можливість також проаналізувати, до яких ВНЗ подали заяви найбільш успішні за результатами ЗНО абітурієнти. І цей перелік дещо відрізняється від рейтингу навчальних закладів, які користувалися найбільшим попитом серед загальної маси вступників. Так,

перше місце популярності серед 200-бальників посідає КНУ імені Тараса Шевченка (644 заяви), друге – НУ «Києво-Могилянська академія» (512 заяв), третє – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» (381 заява), четверте – Львівський національний університет ім. І. Франка (357 заяв), п'яте – КНЕУ ім. В. Гетьмана (252 заяви). Утім, іншим є рейтинг ВНЗ, що користуються попитом серед тих учасників вступної кампанії, які з різних причин не складають тестування, а мають право бути оціненими під час традиційного іспиту. На першому місці з 498 заявами Бердянський університет менеджменту і бізнесу, на другому місці – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (422 заяви), на третьому – Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (345 заяв), на четвертому – Криворізький технічний університет (325 заяв), на п'ятому – Уманський державний педагогічний університет ім. П. Тичини (263 заяви).

Представники Громадянської мережі «ОПОРА» на прес-конференції також повідомили, що під час вступної кампанії 2011 р. між ВНЗ було розгорнуто недобросовісну боротьбу за абітурієнтів з метою виконання обсягів державного замовлення та зарахування необхідної кількості студентів-контрактників. Від комплектації ВНЗ обома категоріями студентів залежить, яке фінансування з боку держави та за рахунок юридичних і фізичних осіб отримає навчальний заклад. Ситуація з державним замовленням залишається досить непрозорою, адже не передбачено чітких критеріїв його розподілу між ВНЗ, зазначили представники «ОПОРИ». Кількість випускників шкіл у 2011 р. скоротилася на 42 %, а державне замовлення в межах країни – на 20 %. Тому деякі приймальні комісії змушені були вдаватися до певних методів боротьби за «свого абітурієнта». Для прикладу, за інформацією «ОПОРИ», у Рівненському державному гуманітарному університеті вже 10 серпня були рекомендовані до зарахування всі без винятку абітурієнти, які готові були навчатися за контрактом. Наприклад, у списках вступників на спеціальності «менеджмент» було зазначено 400 прізвищ, хоча ліцензійний обсяг менший – 90 місць. Спостерігачі «ОПОРИ» отримали пояснення щодо таких дій з боку голови відбіркової комісії № 3 М. Антонюка, який повідомив про рішення приймальної комісії зараховувати на контракт усіх, хто оплатив навчання, щоб не втрачати абітурієнтів.

На бюджетні місця в Сумському національному аграрному університеті вступників намагалися «закріпити» іншим чином. Відповідальний секретар приймальної комісії О. Ковбаса повідомив спостерігачеві «ОПОРИ» про те, що адміністрація навчального закладу планувала ще 8 серпня, не чекаючи передбаченого Умовами прийому крайнього терміну 10 серпня, візувати наказ про зарахування. Тож вступникам, які хотіли забрати оригінали документів під час «третьої хвилі» оприлюднення списків рекомендованих (8–10 серпня) в інших навчальних закладах, було відмовлено. Такий поспіх пов'язаний зі складністю процедури відрахування студентів, адже якби у ВНЗ встигли підписати відповідний наказ, то абітурієнти б не змогли у

дводенний термін «третьої хвилі» забрати документи з метою вступу до іншого ВНЗ до 10 серпня. Тож батькам довелося звертатися зі скаргами до обласного управління освіти, за сприяння якого і було повернуто оригінали документів їх власникам.

У приймальній комісії Київського політехнічного інституту більшій кількості абітурієнтів повідомляли про те, що вони рекомендовані до зарахування, ніж виділено бюджетних місць. Тож вступників просили якнайшвидше принести оригінали документів. У КПІ сподівалися отримати додаткові місця державного замовлення для «студентів резерву», хоча останні не знали про невизначеність ситуації зі своїм вступом на бюджет. В адміністрації університету спостерігачів «ОПОРИ» запевнили, що не вдаватимуться до подібної практики та все ж гарантовано забезпечать відповідних абітурієнтів бюджетними місцями.

Представники «ОПОРИ» також звернули увагу журналістів на те, що нововведення щодо нарахування додаткових балів абітурієнтам, які стали переможцями олімпіад всеукраїнського рівня у 2011 р., подекуди використовувалося з порушеннями, що неодноразово фіксувалося спостерігачами Громадянської мережі. Утім, якщо на етапі приймання документів такі неточності виправдовувалися людським фактором чи «технічними» помилками, то під час оприлюднення списків рекомендованих до зарахування інциденти можна розцінювати як зловживання, вважають представники «ОПОРИ». Адже перевірити право на додаткові бали досить просто. Прізвища та дані всіх переможців зафіксовані у відповідному наказі профільного міністерства.

Так, за словами координатора освітніх програм Громадянської мережі «ОПОРА» М. Кузіна, приймальна комісія Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського безпідставно подарувала 40 балів абітурієнтці, яка вступала на напрям «психологія». Законно їх можна було отримати, для прикладу, якби вона виборола друге місце за результатами олімпіади всеукраїнського рівня. Таким чином, абітурієнтка із сумою балів на рівні 631,9 претендувала на навчання за кошти фізичних осіб. Після втручання спостерігача приймальна комісія відняла нараховані бали, позбавивши вступника можливості навчатись і за контрактом. В адміністрації університету посилаються на «технічну помилку» та обіцяють додатково перевірити списки рекомендованих на предмет «неточностей».

Також, в «ОПОРИ» повідомляють, що особливістю вступу 2011 р. стало припинення прийому абітурієнтів на окремі малопопулярні напрями підготовки, про що вступники дізнавалися лише під час подачі оригіналів документів до приймальних комісій. Ситуацію було спровоковано зменшенням кількості учасників вступної кампанії, у результаті чого постраждали менш популярні спеціальності у невеликих ВНЗ. Працівники навчальних закладів запевняють, що кожного абітурієнта, який встиг написати заяву на участь у конкурсному відборі, обдзвонили та в усному порядку поінформували щодо припинення набору. Утім, вступники заявляють про протилежне. Крім того, абітурієнтів уже встигли номінувати

на студентський квиток під час оприлюднення першого списку рекомендованих до зарахування і про форс-мажор їм стало відомо лише 5 серпня. Така ситуація виникла в Тернопільському національному педагогічному університеті щодо французької філології та Славутицькій філії Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут» з напрямом «комп'ютерні науки». Зі свого боку Громадянська мережа «ОПОРА» підготувала письмові звернення до Державної інспекції навчальних закладів, яка і повинна встановити, чи мало місце порушення прав вступників та чи були дії навчального закладу правомірними.

У матеріалах, розданих на прес-конференції журналістам, містяться рекомендації, розроблені «ОПОРОЮ». Так, Громадянська мережа пропонує, по-перше, забезпечити належний контроль з боку профільного міністерства за перевіркою приймальними комісіями даних абітурієнтів, які мають право на додаткові бали: переможців олімпіад та Малої академії наук всеукраїнського рівня та учасників міжнародного. Здійснювати вибірково паралельний контроль, передбачивши дисциплінарне покарання працівників ВНЗ, які під приводом «технічних помилок» та «людського фактора» виправдовують дії, що мають ознаки халатності чи зловживання.

По-друге, продовжити термін, передбачений на подачу документів абітурієнтами під час оголошення другого та третього списку рекомендованих до зарахування до трьох днів, чітко вказати в Умовах прийому до ВНЗ на 2012 р. годину публікації даних. Таким чином буде забезпечено достатню та однакову кількість часу на реалізацію права кожного абітурієнта щодо рівних умов вступу у різних навчальних закладах України та попереджено самовільне трактування термінів приймальними комісіями.

По-третє, забезпечити перевірку фактів недобросовісної конкуренції між вищими навчальними закладами за абітурієнтів, що планують навчатися як за рахунок бюджетних коштів, так і ресурсів фізичних чи юридичних осіб, якщо змагальність призвела до порушень Умов прийому.

По-четверте, організувати широке громадське обговорення уніфікованих критеріїв розподілу місць державного замовлення, серед яких не останнє місце займатиме популярність ВНЗ серед абітурієнтів та спроможність забезпечувати виконання поставлених завдань щодо його обсягів, організації повноцінної конкурсної ситуації. Таким чином, буде попереджено проблему скасування набору під час вступної кампанії за окремими напрямами. Також «ОПОРА» наполегливо рекомендує повернутися до практики оприлюднення наказу про розподіл державного замовлення з усіма додатками на офіційному сайті профільного міністерства.

Завершуючи свій виступ, О. Айвазовська підкреслила: «Підсумовуючи, можемо сказати, що вступна кампанія була малонасичена активністю, але, тим не менше, з'явився ряд нових проблем, що повинні бути враховані під час підготовки умов прийому на 2012 р. Наступний буде непростим у зв'язку з перенесенням термінів проведення зовнішнього незалежного оцінювання через Євро-2012. Тобто ми будемо бачити певне накладання дат: навчання в

школі, проведення тестування, вступної кампанії тощо. Відповідно, на всі ці речі необхідно реагувати».

(Інформація СІАЗ)

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

В Луганском национальном университете имени Т. Шевченко состоялась Восьмая международная конференция по алгебре. Всего поступило более 280 заявок на участие. Опытные ученые поделились своими достижениями и новыми идеями по математическим знаниям.

По словам С. Савченко, ректора ЛНУ имени Т. Шевченко, университет готов к дальнейшему продолжению совместных научных поисков (*TopMedia* (http://topmedia.com.ua/news/show/2011-07-07/16020_v-lnpu-im.-t.-shevchenko-sostoyalas-8-ya-mezhdunarodnaya-nauchnaya-konferenciya-po-algebre). – 2011. – 7.07).

* * *

На базе Мариупольского государственного университета состоялась I Международная научно-техническая конференция молодых специалистов и ученых «Метинвест-2011», посвященная пятилетию группы «Метинвест».

В этом крупном научном форуме принимали участие 243 докладчика из Украины, России, Беларуси и Молдовы – представители крупнейших промышленных предприятий, научно-исследовательских институтов, высших учебных заведений. В 14 тематических секциях они представили 268 докладов – научных разработок, направленных на внедрение инновационных технологий в разных отраслях. Еще одна, 15-я по счету секция – трубная – работала на базе Харцызского трубного завода.

Комбинат «Азовсталь» для проведения первой совместной конференции молодых специалистов предприятий группы «Метинвест» был выбран не случайно. Начиная с 1998 г. на «Азовстали» было проведено 10 международных научно-технических конференций молодых специалистов.

Основная цель, которую ставили перед собой организаторы конференции «Метинвест-2011», – это выявление талантливых и перспективных молодых специалистов и поощрение их к собственным научным разработкам, которые позволят улучшить работу промышленных предприятий (*Ермишина Л. Молодые специалисты и ученые стран СНГ представляли инновационные проекты на конференции «Метинвест-*

2011» // *Приазовский рабочий* (<http://www.pr.ua/news.php?new=12783>). – 2011. – 6.07).

* * *

У Польщі відбулася міжнародна конференція за участі українських науковців з Вінниці. Цей захід організовано в рамках проекту «Слідами спільної історії на шляху до європейського партнерства народів». Українську делегацію презентували представники неурядових організацій: Вінницького регіонального центру інформації «Креатин», Благодійного фонду «Подільська громада», Єврейського народного аматорського театру «Макор», Вінницької іудейської релігійної громади, Вінницького краєзнавчого музею, Вінницького обласного архіву, викладач та студенти педагогічного та технічного університетів.

На Міжнародній конференції «Слідами спільної історії на шляху до європейського партнерства народів», яка була присвячена європейському партнерству та обговоренню питань спільної історії поляків, українців та євреїв, польські та українські науковці ділилися своїми знаннями та дослідженнями. Представники українських та польських неурядових організацій також представили свою діяльність, яка спрямована на промоцію європейського партнерства.

Проект «Слідами спільної історії на шляху до європейського партнерства народів» фінансується Міністерством закордонних справ Республіки Польща та впроваджується польською організацією «Товариство Інтеграція Європа-Схід» (*Моя Вінниця* (http://www.myvin.com.ua/ua/news/news_vin/events/9850.html)). – 2011. – 14.07).

* * *

Харьковский институт «Гипрококс» разрабатывает проектно-сметную документацию для крупнейшей латиноамериканской сталелитейной компании «Узиминас». Институт выступает подрядчиком мощной латиноамериканской строительной компании, ведущей модернизацию коксовых батарей.

Высокий научно-технический уровень института хорошо известен в разных странах. Его лицензии и ноу-хау покупают фирмы Германии, Японии, Италии, Англии, Китая, Польши, Турции, Финляндии. Около 90 % технологических разработок институт делает по заказу зарубежных предприятий. Каждая третья тонна кокса, вырабатываемая в мире, выходит из печей, построенных по чертежам специалистов.

Секрет успеха института еще и в том, что здесь не просто разрабатывают проекты, но создают концепцию дальнейшего развития коксохимических отраслей стран-заказчиков. Поэтому «Гипрококсу» легко конкурировать с другими инжиниринговыми фирмами, составляющими проекты лишь отдельных объектов (*Гук Н. Новые орбиты старых НИИ // Рабочая газета* (<http://rg.kiev.ua/page5/article21779>)). – 2011. – 8.07).

* * *

В Луганске на кафедре Восточноукраинского национального университета иностранцы будут изучать русский язык.

На кафедре иностранных языков факультета подготовки иностранных граждан Восточноукраинского национального университета им. В. Даля состоялась встреча с гостями из Австралии, Китая, США и Испании. В течение месяца они будут проходить интенсивные курсы изучения русского языка, как иностранного. В программу обучения также внесены ознакомление с историей и культурным достоянием Луганской области.

На базе Восточноукраинского национального университета им. В. Даля кафедрой иностранных языков совместно с туристической фирмой «Инициал» организованы курсы интенсивного изучения русского языка как иностранного. Первая группа студентов уже приехала в Луганск и познакомилась с преподавателями университета.

Курсы интенсивного изучения русского языка как иностранного рассчитаны на месяц обучения. Преподавание ведут лучшие специалисты – преподаватели Далевого университета с многолетним опытом. В процессе обучения задействованы новейшие аудио-, видео- и компьютерные технологии (*City News (<http://www.citynews.net.ua/news/13199-v-luganske-na-kafedre-vostochnoukrainskogo-nacionalnogo-universiteta-inostrancy-budut-izuchat-russkiy-yazyk.html>). – 2011. – 2.08*).

Аерокосмічна і авіаційна галузі

З космодрому «Байконур» успішно стартувала ракета-носій «Зеніт-3SLБФ» з російським супутником «Спектр-Р». Запуск ракети відбувся в рамках програми «Наземний старт». Усі системи ракети відпрацювали штатно.

Триступенева ракета «Зеніт-3SLБФ» є модернізованою версією ракети «Зеніт-3SL», яка використовується для запусків у міжнародному проекті «Морський старт». Перший і другий ступені ракети розроблені в КБ «Південне» і виготовлені ВО «Південмаш» (Україна), космічна головна частина (розгінний блок «Фрегат-СБ», головний обтічник і перехідний відсік) розроблена і виготовлена НВО ім. С. О. Лавочкина (Росія).

«Спектр-Р» – астрофізична обсерваторія міжнародного проекту «Радіоастрон», призначена для проведення фундаментальних астрофізичних досліджень у радіодіапазоні електромагнітного спектра. Запуск «Спектра-Р» дасть змогу разом із земними радіотелескопами утворити радіоінтерферометр із надвеликою базою (*Newsmarket (<http://www.newsmarket.com.ua/2011/07/ukrayinska-raketa-uspishno-startovala-z-baykonura>). – 2011. – 18.07*).

Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань

На здобуття Державної премії України в галузі науки і техніки 2011 р. подано роботу «Науково-технічні основи енергоефективної модернізації комунальної теплоенергетики України на базі регіональних програм (досвід Донецької області)».

Робота представлена *Інститутом технічної теплофізики НАН України*.

Створено комплекс методологічних, науково-технічних та організаційних засад докорінного вдосконалення територіального теплозабезпечення та здійснено його практичне відпрацювання під час впровадження в масштабі промислово розвинутого та екологічно і соціально напруженого регіону з подальшим використанням одержаного досвіду як основи для розробки та реалізації інших регіональних програм і Державної цільової програми розвитку теплозабезпечення як сукупності відповідних регіональних програм.

Проведено системний аналіз стану теплопостачання в Україні й створено новітнє енергоефективне обладнання для систем теплопостачання, налагоджено його випуск на підприємствах Донецької області.

Розроблено наукові засади та методологію реалізації проектів спільного впровадження за механізмом Кіотського протоколу зі скорочення викидів парникових газів за рахунок зниження витрат палива в результаті реконструкції систем комунального теплопостачання областей та міст в умовах України.

Проведена реконструкція систем теплопостачання міст Донецької області з досягненням економії природного газу 80 млн м³ (27,5 %) на рік, знижено викиди оксидів азоту на 274 т та парникових газів (CO₂) на 146 тис. т на рік. Загальна економія природного газу з 2004 р. – 348,5 млн м³ (за поточними дотаційними для теплокомуненерго цінами 363 млн грн).

Пілотний проект окупився за чотири роки і став базою вже для 10 регіональних програм.

За розробленою методологією для проектів спільного впровадження за механізмами Кіотського протоколу, визнаною міжнародними експертними організаціями, теплопостачальні підприємства України отримали 260 млн грн безповоротних інвестицій, у тому числі Донецька область – 76,4 млн грн (*Роботи, подані на здобуття державних премій України-2011 // Офіційний веб-сайт Комітету з державних премій України в галузі науки і техніки (<http://www.kdpu-nt.gov.ua>)*).

Альтернативні джерела енергії

В Донецькій області открится первый в Украине ветряной парк. Он возведен на территории Новоазовского района в нескольких километрах от Азовского моря. Первые 10 современных ветроустановок уже

смонтированы. До конца 2014 г. должно появиться 43 подобных агрегата. Проект реализуется совместно с партнерами из Германии. Парк уже получил лицензию на поставки электроэнергии.

Больше 10 лет назад на территории района было установлено 240 маленьких 15-метровых ветряков. Но парк старого типа неэффективен. Он дает меньше электроэнергии, чем один новый агрегат. Мощность каждого – 2,5 МВт.

По словам А. Близнюка, председателя Донецкой областной администрации, весь парк превысит потребности в электроэнергии четырех прилегающих районов. Системы безопасности парка компьютеризированы.

Как рассказал А. Пригорницкий, директор Новоазовского ветряного парка, высота установки 100 м. Длина одной лопасти 50 м и весит она 12 т. На земле три таких крыла соединяются, затем поднимаются на высоту и крепятся к гондоле. При монтаже каждой установки проводились исследования местности, изучались ветровые потоки.

Такого объекта на территории Украины, на территории всего постсоветского пространства еще нет. Энергетическая безопасность, независимость от импортных поставок, развитие современных технологий. Это главные преимущества подобных парков, считают руководители области. Кроме этого, за два года планируется создать в регионе более 1 тыс. новых рабочих мест. На сегодняшний день комплектующие поставляют из Германии. Немецкая фирма является технологическим инвестором. Но через несколько месяцев детали будут производить на заводах области. Специалисты Донбасса пройдут обучение в Германии (*ТРК «Юнион» (<http://union.makeevka.com/2011/07/12/v-donetskoj-oblasti-otkrylsja-pervyj-v-ukraine-vetrjanoj-park>). – 2011. – 12.07).*

Біотехнології

Вісім років тому Інститут харчової хімії і технології НАН України успішно розробив технічні умови на відповідний моторний оксигенат. За ними спеціалісти компанії «Енергетичні стратегії та біотехнології» здійснили спільно з галузевим Інститутом нафтопереробної і нафтохімічної промисловості «МАСМА» перше випробовування сумішевих палив із використанням низькомолекулярних спиртів. Новий вид моторного палива названо «БІО-100». Він має досить-таки високий показник октанового числа й складається на 60 % із відновлювальної сировини, а на 30 % – із мінеральних вуглеводнів та стабілізуючих речовин.

«БІО-100» (виробництво налагодили на Лохвицькому спиртовому заводі) визнано Національною агенцією з питань забезпечення ефективного використання енергоресурсів України (НАЕР) першим українським біологічним паливом. Його реалізація розпочалася на понад 30-ти вітчизняних автозаправних станціях, зокрема в київській мережі компанії «Лукойл». Через несприятливі умови виробництво «БІО-100» перенесено до

Молдови.

2006 р. створено Асоціацію «Укрбіоенерго». Кабінет Міністрів України затвердив Програму розвитку виробництва дизельного біопалива на 2007–2010 рр., в якій передбачено будівництво заводів загальною потужністю не менше 623 тис. т на рік, спеціальні податкові пільги.

А. Сибірний, директор Інституту біології клітини НАН України, член-кореспондент НАНУ: «Нині Україна гостро потребує альтернативних джерел енергії загалом та рідкого палива зокрема. Держава вже продукує етанол і має необхідні резерви. На жаль, обмежена сировинна база (цукор, крохмаль) не дає змоги істотно (у десятки разів) збільшити виробництво паливного етанолу. Тому широке використання лігноцелюлози (рослинні відходи) може розглядатися як один із чинників забезпечення енергетичної незалежності. Однак перероблення рослинних відходів як важлива комплексна справа потребує ґрунтовних досліджень у галузі мікробіології, метаболічної інженерії, біохімічної й хімічної технологій.

Закон України «Про альтернативні види рідкого та газового палива» передбачає «підтримку розвитку науково-технічної бази виробництва альтернативних видів палива», але коштів на це держава не виділяє. Поки що науковими розробленнями в галузі отримання паливного етанолу з лігноцелюлози, а саме: метаболічною інженерією термотолерантних дріжджів *H. polymorpha* – займаються в Інституті біології клітини НАН України (м. Львів). Результати цих досліджень опубліковані в провідних міжнародних журналах, про них доповідали на конференціях в Україні, Італії, Франції, Іспанії, Португалії, Польщі, на семінарах у США, Кореї, Бельгії, Голландії, Швеції тощо.

У Львові сконструйовано унікальні штами, які мають перспективу застосування для отримання паливного етанолу в найбільш прогресивному процесі так званої одночасної сахарифікації й ферментації (SSF-процес). Таких термотолерантних штамів ще не має ніхто. Деякі дослідження, зокрема розроблення нових методів селекції надпродуцентів етанолу, виконуються у співпраці з польськими вченими із Жешівського університету й колегами з Бельгії та Швеції. Однак інтереси українського споживача потребують якомога швидшого конкурентоспроможного фінансування, а також розширення цільових досліджень із залученням потужного кадрового потенціалу вітчизняної науки та інженерії (*Щур Е. Не тільки для застілля! // Демократична Україна (<http://www.dua.com.ua/2011/026/7.shtml/>). – 2011. – 1.07).*

Інформаційні технології

На здобуття Державної премії України в галузі науки і техніки 2011 р. подано роботу «Розробка і впровадження автоматизованої системи обліку електричної енергії з контролем показників її якості в об'єднаній енергетичній системі України».

Робота представлена ***Північно-східним науковим центром НАН і МОН України.***

Розроблено наукові засади та методологію побудови трирівневої автоматизованої системи обліку електроенергії, яка відрізняється від існуючих одночасним вимірюванням параметрів електроспоживання та показників якості електроенергії, базується на вимогах вітчизняних та міжнародних стандартів. На підставі проведених наукових досліджень розроблено ряд нових нормативних документів та приладів для обліку кількості та контролю якості електричної енергії.

Система дає можливість покращити надійність й стійкість роботи об'єднаної енергетичної системи України, зводити баланс електроенергії на всіх рівнях, контролювати перетікання потужності в мережі, проводити розрахунки погодинного обліку в оптовому ринку електроенергії України та з державами, з якими є спільний кордон. Крім того, зменшує втрати електроенергії, забезпечує можливість інтеграції в Об'єднання енергосистем європейських країн.

Створено та впроваджено у 2005–2010 рр. автоматизовані системи обліку електричної енергії на 132 підстанціях Державного підприємства «Національна енергетична компанія “Укренерго”» з включенням на двох з них окремим модулем автоматизованої системи контролю показників якості електричної енергії.

Загальний економічний ефект від впровадження за цей період становить понад 336 млн грн (***Роботи, подані на здобуття Державних премій України-2011 // Офіційний веб-сайт Комітету з державних премій України в галузі науки і техніки (<http://www.kdpu-nt.gov.ua>).***

* * *

В Одесском национальном университете им. И. И. Мечникова идет работа над созданием портала центра «Инновационный офис». На этой интернет-площадке ученые и изобретатели ОНУ смогут найти инвесторов для своих проектов, а предприниматели – конкретные разработки в интересующих их областях.

По словам руководителя центра «Инновационный офис», доцента экономико-правового факультета И. Ненно, помимо базы данных разработок ученых университета на сайте будет представлен перечень инвестиционных возможностей одесских, украинских и зарубежных предприятий, которых может заинтересовать реализация проектов одесских исследователей. Кроме информации о названии и направлении работы, в базе будут указаны данные об авторе исследования и принадлежности прав интеллектуальной собственности.

Уникальный для Одессы портал создается по примеру сайтов инновационных офисов лучших университетов Европы в рамках проекта TEMPUS «Университеты для инноваций» 2010–2012. Главная цель проекта – внедрение новой системы менеджмента исследований и разработок в украинских вузах (***Таймер (<http://timer.od.ua/?p=97070>).*** – 2011. – 12.07).

* * *

Уже в ноябре 2011 г. Днепропетровщина будет иметь единый информационный портал, который объединит все учебные заведения области.

В рамках регионального проекта «Новой Днепропетровщине – новый стандарт образования» в области начинается реализация проекта «Днепропетровская областная образовательная сеть». В рамках этого проекта будет создан информационный портал, состоящий из информационных баз каждого учебного заведения и районных, городских управлений и отделов образования.

Проект предусматривает создание единой базы учреждений и заведений образования на основе программного комплекса «КУРС: Образование», что обеспечит полную автоматизацию управленческой деятельности и учебного процесса.

В частности, к 1 сентября будут созданы электронные базы учебных кабинетов; перечни учащихся и школьного персонала, и рассчитаны почасовое нагрузки. В сентябре – октябре согласно действующему законодательству будут сформированы электронные интерактивные государственные статистические отчеты. А в октябре – ноябре начнется работа с электронными классными журналами и дневниками.

Развитие качественного образования возможно при условии интенсивного внедрения информационных технологий в систему управления. Созданная информационная база дает возможность оперативно отслеживать и анализировать с множеством параметров состояние сферы образования и ситуацию в каждой школе. Эта информационная база будет давать полное представление о тенденциях в организации учебного процесса.

Информационный портал позволит создать единую систему сбора, обработки, анализа и хранения информации о кадровом и ученическом составе школ; сведений о родителях или опекунах; дисциплинах; учебном плане, нагрузке каждого педагога. Осуществляться эта работа будет через заполнение баз данных, внесение информации и подготовку обязательных отчетов учреждениями и образовательными учреждениями, которые будут выполняться в области одновременно и в автоматическом режиме (*DNEPR.INFO* (<http://www.dnepr.info/news/region/vse-vuzy-dnepropetrovshyny-obedinjat>). – 2011. – 14 .07).

Розробки та дослідження для агропромислового комплексу

Селекціонери Івано-Франківського інституту агропромислового виробництва Національної аграрної академії наук створили ряд безерукових і низькоглюкозинолатних сортів озимого ріпаку. Вони мають істотні переваги перед іншими сортами. За оптимальних умов вирощування вони формують біологічний урожай насіння в межах 60–100 ц з

1 га. Надійний фактор підвищення врожайності – інтенсивна технологія. У насінні нових сортів міститься в середньому 45 % олії.

Як стверджує директор інституту М. Абрамик, ріпакове насіння належить до найкращих валютообмінних продуктів сільського господарства. Переконливим аргументом на користь розширення посівів ріпаку є високий попит на нього, економічна віддача. Зокрема, затрати на вирощування при очікуваній врожайності 5 т з 1 га становлять 6,7 тис. грн. Тоді як виручка від реалізації насіння сягає понад 16 тис. грн. Рентабельність виробництва – 138 % (*Івано-Франківська ОДТРК (<http://odtrk.if.ua>). – 2011. – 11.07*).

Питання екології та уникнення техногенних катастроф

Б. Борисов, академик, заведующий лабораторией водоснабжения Крымского научного центра ИГИМ НАНУ: «Качество питьевой воды в Крыму – проблема острая, актуальная, решается медленно. Необходимо улучшить и интенсифицировать технологии подготовки питьевой воды на действующих очистных сооружениях. Становится актуальнейшей проблема переоснащения и реконструкции действующих очистных сооружений, а также строительства новых водоочистных станций с использованием ресурсосберегающих и экономичных технологий.

Лабораторией разработаны высокоэффективные технологии. В г. Щелкино находится опытное хозяйство, где ученые плодотворно сотрудничают с местным водоканалом уже 15 лет. Там же стоят опытные установки, так называемые ракеты, использующиеся в различных схемах очистки воды. Например, специалисты применяют новые виды реагентов для апробации тех или иных технологий водоочистки. Сегодня новинки внедрены в нескольких регионах республики и некоторых областях Украины. Получены положительные отзывы ученых, специалистов-производственников. Вода после применения технологий лаборатории отвечает всем требованиям по ее качеству и безопасности.

Разработанные установки лаборатории – отечественного производства. В прошлом году доложили на совместном заседании двух постоянных комиссий в Верховной Раде Крыма. Получили поддержку у депутатов. Разработки включены в Республиканскую программу «Вода Крыма»» (*Талый Б. От добра добра не ищут // Крымские известия (<http://www-ki.rada.crimea.ua/index.php/2011-03-13-12-19-45/1207-2011-07-13-09-53-31>). – 2011. – 13.07*).

* * *

Днепропетровские ученые считают, что экосистеме р. Днепр угрожает экологическая катастрофа, которую можно предотвратить,

розробтав уже в найближче время на региональному та державному уровню спеціальні екологічні програми по спасенню реки.

А. Шапар, директор Інститута проблем природопольовання та екології НАН України, член-корреспондент НАН України, доктор технічних наук, професор: «Река Днепр после строительства каскада водохранилищ превратилась в озеро, а вскоре может стать грязным болотом.

Одним из способов спасения реки ученый называет снос всех плотин на Днепре. Проблема с рекой Днепр возникла не за один день. Когда построили каскад водохранилищ, реку превратили в озеро. Теперь она превращается в болото, и если ничего не делать, получим глобальную экологическую катастрофу. Нужно признать, что, построив плотины, тогдашняя власть сделала большую ошибку. Хотели добиться большого экономического эффекта, а получилось наоборот.

Сегодня нужно это ошибку исправить и снести плотины. Постепенно, но обязательно все. Нужно на государственном уровне принять программу постепенного возвращения экосистемы Днепра в природное русло. Водоохранилища являются неэффективными и их нужно спустить».

Г. Шматков, заведующий кафедрой экологии Приднепровской академии строительства и архитектуры, доктор биологических наук: «Днепр уже потерян как река, и без решения проблемы вскоре Днепр будет потерян и как водоем. Техногенное и антропогенное загрязнение реки Днепр и ее бассейна носит глобальный характер. Ученые знают, как решить эту проблемы, тем более что есть международные наработки, но их не слышат. Необходимо на региональном и государственном уровне разработать специальные экологические программы по спасению Днепра и приступить к их выполнению, иначе через несколько десятков лет река превратится в грязное болото» (*Хроника и Коментарии* (<http://operkor.wordpress.com/2011/07/25>). – 2011. – 25.07).

* * *

На здобуття Державної премії України в галузі науки і техніки 2011 р. подано цикл наукових праць «Створення і впровадження на основі європейських природоохоронних пріоритетів наукових і суспільних засад збереження рідкісних і таких, що зникають, видів рослинного і тваринного світу як національного надбання України».

Цикл представлений *Інститутом зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України*.

Цикл наукових праць складається з 21 монографії, двох томів третього видання Червоної книги України, 34 наукових статей.

Авторами створено основи наукових та суспільних засад збереження видів рослинного і тваринного світу як відповідь України на рішення світових та європейських самітів.

Отримано ряд фундаментальних результатів, наукова новизна яких полягає в розробці нових методів і методологічних підходів до оцінки видового складу і відбору видів різноманітних груп організмів (рослин і

тварин) для включення до Червоної книги України та інших природоохоронних списків і документів з позицій сучасних уявлень розуміння виду як складних динамічних систем-популяцій, що характеризуються різноманітними способами адаптації та реакції на зміни зовнішнього середовища під впливом антропогенної діяльності, зокрема і змін клімату.

Отримано ряд пріоритетних результатів, що стосуються структури популяцій, моніторингу умов існування, динаміки, поширення видів, особливостей місцезнаходжень рідкісних і зникаючих представників рослинного й тваринного світу України.

Запропоновано нові підходи до виділення територій, на яких мешкають рідкісні види рослинного й тваринного світу України та ті, що зникають, під заповідники, національні й регіональні природні парки, заказники, а також до розробки менеджмент-планів організації територій, що охороняються.

Запропоновано підходи до охорони, відтворення та штучного розведення рідкісних видів, оцінки збитків екосистем та їх окремих компонентів-видів на основі використання термодинамічних підходів до розрахунку енергетичних показників з урахуванням ресурсного, трофічного, ґрунтоутворюючого, кліматрегулюючого значення та затрат на відтворення (*Роботи, подані на здобуття державних премій України-2011 // Офіційний веб-сайт Комітету з державних премій України в галузі науки і техніки (<http://www.kdpu-nt.gov.ua>)*).

* * *

Вихованки хіміко-екологічного ліцею (м. Дніпропетровськ) під керівництвом наукового керівника винайшли метод вилучення з відходів підприємств, які роблять нікелювання, цінний хімічний матеріал – гідроксид нікелю. Цей дуже дорогий компонент використовується під час виробництва акумуляторних батарей. Стічні води пропускаються через спеціальний електролізер, унаслідок чого й отримали такий дивовижний результат.

Варто відзначити, що розробка молодих учених дає змогу не лише здешевити виробництво акумуляторних батарей, за допомогою нової технології можна очищати воду.

Розробку Е. Кольцової і А. Шамахової належним чином оцінили на міжнародній олімпіаді геніїв, яка відбулася в США. Переможниці конкурсу зазначили, що до них надходять численні пропозиції про співпрацю від меценатів і спонсорів (*Дніпроград (<http://dniprograd.org/ua/news/society/9976>). – 2011. – 7.07*).

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

Прем'єр-міністр Н. Азаров підписав постановлення об об'ємах госзаказа на 2011 г. Согласно постановлению от 29 июня, в 2011 г. будет

выделено более 17 млрд грн на подготовку специалистов в научно-педагогической сфере и рабочих кадров, а также на повышение их квалификации.

За деньги госбюджета подготовят 106 тыс. бакалавров, почти 76 тыс. младших специалистов, 43 тыс. магистров, 8,5 тыс. аспирантов и 552 докторанта

(*Левый берег*
(http://lb.ua/news/2011/07/07/104979_Azarov_videlil_17_milliardov_na_.html).
– 2011. – 7.07).

* * *

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту затвердило програми з предметів для проведення зовнішнього незалежного тестування 2012 р. Зокрема, такі програми затверджено з дев'яти предметів, а саме: української мови і літератури, російської мови, іноземних мов (англійської, німецької, французької й іспанської), математики, історії України, географії, біології, фізики та хімії.

Міносвіти доручило Українському центру оцінювання якості освіти під час розробки тестових завдань для проведення тестування забезпечити відповідність тестових завдань змісту затверджених програм.

Керівникам ВНЗ під час проведення іспитів з конкурсних предметів, визначених правилами прийому, доручено забезпечити відповідність їх змісту цим програмам.

Самі програми розміщено на офіційному сайті міністерства www.mon.gov.ua в розділі «Законодавство» (*Відголос.com*
(<http://vidgolos.com/101678-minosviti-zatverdilo-programi-dlya-zovnishnogo.html>). – 2011. – 15.07).

Охорона здоров'я

Ракову пухлину коліна українські медики знищили новим методом. У Київському міському клінічному онкоцентрі здійснили унікальну операцію, що не передбачає пересадки та використання протезів, а новим методом нагріву кістки. Нагрівши до 120 градусів хвору кістку, лікарі знову пересадили її у тіло хворого. Таку операцію досі не робили навіть у Європі (*Моя Вінниця* (http://www.myvin.com.ua/ua/news/news_vin/useful/9853.html). – 2011. – 14.07).

Наука і влада

Кабінет Міністрів України схвалив Розпорядження «Про керівника Національної програми інформатизації», відповідно до якого голову Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації В. Семиноженка призначено керівником Національної програми

інформатизації.

Проект документа підготовлено Державним агентством з питань науки, інновацій та інформатизації, відповідно до ст. 11 Закону України «Про Національну програму інформатизації» та Положення про Держінформнауки, затвердженого Указом Президента України від 8 квітня 2011 р. № 437.

Ст. 11 Закону України «Про Національну програму інформатизації» визначено, що уряд України за поданням генерального державного замовника Національної програми інформатизації призначає керівника програми, який має бути підпорядкований генеральному державному замовнику і перебувати в його штаті.

Відповідно до Положення про Держінформнауки, функції генерального державного замовника Національної програми інформатизації покладені на Держінформнауки.

Проект акта погоджено без зауважень Міністерством економічного розвитку України, Міністерством фінансів України та Міністерством юстиції України.

Прийняття акта покращить ефективність формування й реалізації державної політики у сфері інформатизації; скоординує реалізацію завдань і заходів Національної програми інформатизації, забезпечить потребу суспільства в державній складовій вітчизняного інформаційного простору. Сприятиме позитивному іміджу України як відкритої, демократичної держави, що інтегрується до європейської спільноти (*Українські Національні Новини* (<http://unn.com.ua/ua/news/01-08-2011/431768>). – 2011. – 1.08).

Проблеми інформатизації

В. Касаткін, Т. Касаткіна,

в. о. мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Основні електронні інформаційні технології та їх вплив на розвиток сучасної бібліотечної діяльності

У статті розглянуто основні електронні інформаційні технології, що використовуються в бібліотеках, їх вплив на розвиток сучасної діяльності бібліотек.

Ключові слова: електронні бібліотеки, інформаційні технології, автоматизовані бібліотечні інформаційні системи (АБІС), ІРБІС 64.

За приблизно 40 років свого існування комп'ютерні мережі, а здебільшого саме Інтернет, змінили сприйняття джерел інформації, багато в чому відсунувши на задній план звичні нам паперові носії. Інтернет розширив можливості як для доступу до інформації, так і для обміну цією інформацією абсолютно різним за статусом, світоглядами, певним рівнем

освіти та культури людям. На сьогодні це глобальна мережа, в якій постійно з'являються, перетворюються, поширюються різноманітні знання, навички, погляди тощо. Кількість різноманітної інформації, неструктурованої, копійованої, не завжди підтвердженої досвідом, дослідженнями, певними науковими фактами чи теоріями, постійно збільшується, призводячи інколи до того, що знайти необхідне серед інформаційного сміття стає майже неможливим.

В умовах постійного збільшення кількості електронних джерел інформації надзвичайно важливим є її відбір і структурування, певне осмислення й обробка важливого й необхідного. Цю функцію завжди виконували бібліотеки. Адже бібліотека – це в першу чергу джерело суспільно необхідної інформації, та структура глобального інформаційного простору, що надає кожному члену суспільства можливість вільного доступу до необхідних йому знань. Дедалі більша частка цих знань припадає на інформацію, яка народжується, існує, циркулює, зберігається та споживається тільки в електронному вигляді. Особливо це стосується наукової інформації. Електронна форма сьогодні надає можливість більш компактного зберігання інформації, її оперативного та широкого розповсюдження і, крім того, дає можливість маніпулювати нею. Значна кількість різних документів уже сьогодні існує лише в електронному вигляді. А за оцінками деяких експертів, уже за 10 років такої інформації буде абсолютна більшість [1]. Сьогодні цей прогноз уже не виглядає так фантастично, як ще навіть п'ять-сім років тому. Розвиток сучасних технологій дає змогу нам не використовувати паперові носії для роботи з інформацією взагалі. Для бібліотеки це нововведення є трохи незвичним, принаймні ще нещодавно в уявленні людей бібліотека асоціювалася з певним книжковим архівом, величезною кількістю запилених томів, системами зберігання видань, каталогами та шифрами для пошуку необхідної книги. Але вже сьогодні уявлення про бібліотеку поступово змінюється, виводячи на перший план електронні представництва. До книжкових шаф додаються шафи серверів баз даних та серверів застосувань, паперові каталоги змінюються або ж доповнюються електронними, а шифри – цифровими ідентифікаторами у базах даних. Додаються різноманітні медіа-засоби, створюються сторінки в соціальних мережах, разом з тим бібліотека стає більш соціальною та комунікативною структурою, з можливостями для обговорення інформації [2].

Електронні інформаційні технології в бібліотеках покликані адаптувати систему поширення знань і передачі інформації до сучасного технологічного світу, в якому основними важливими показниками є швидкість та якість. Це технології для структурування і зберігання інформації з різних джерел у вигляді баз даних та системи, що надають доступ до цієї інформації через інтерфейси в локальних мережах або Інтернет; системи для каталогізації та обліку електронних, паперових та інших джерел, контролю їх наявності, можливості для віддаленого доступу до баз даних і пошуку необхідної інформації і варіанти надання її користувачеві тощо.

До електронних технологій, що використовуються в бібліотеках, треба в першу чергу віднести системи автоматизації бібліотек. Свій розвиток системи автоматизації бібліотек почали ще наприкінці 60-х та в 70-х роках минулого століття з появою перших комерційних комп'ютерних технологій, але справжнього розвитку набули лише наприкінці ХХ ст. На сьогодні в автоматизації бібліотек виділилося таке поняття як АБІС (ILS *англ.*) – автоматизовані бібліотечні інформаційні системи. Це системи планування ресурсів підприємств для бібліотеки, які використовуються для відстеження бібліотечних фондів, від їх замовлення та придбання до видачі відвідувачам бібліотек. АБІС складається з реляційної бази даних, програмного забезпечення, що взаємодіє з базою даних, і двох графічних інтерфейсів (один – для читачів, другий – для персоналу) [3]. Серед найбільш відомих і розповсюджених АБІС треба відзначити такі:

1. Найбільш відомі на східноєвропейському просторі:

- АБІС Ірбіс;
- АБІС Кога;
- АБІС Абсотек Юнікод (Absotheque Unicode);
- АБІС МАРК-SQL;
- АБІС УФД/Бібліотека;
- АБІС ОРАС-Global.

2. Світові:

- Evergreen;
- CDS Invenio;
- Greenstone;
- OpenBiblio;
- AutoLyb;
- Ex Libris;
- Millennium;
- SirsiDynix.

Сьогодні необхідні АБІС доступні як значним бібліотекам державного або академічного рівня, так і невеликим шкільним бібліотекам чи публічним бібліотекам. Завдяки тому, що серед розробок є системи з «відкритим кодом» та GNU GPL ¹ ліцензією, вони економічно доступні та надають можливості для налаштування їх для потреб будь-якої бібліотеки залежно від специфічних вимог. Основними компонентами (модулями) АБІС є:

- придбання фондів (замовлення, виставлення рахунків та отримання);
- каталогізація (внесення та бібліографічний опис примірників);
- обіг (видача/повернення примірників читачам);
- періодику (відстеження журналів та газет);
- ОРАС – загальнодоступний електронний каталог та інтерфейс для користувачів (рис. 1).

GNU General Public License (Загальна публічна ліцензія GNU або Загальна громадська ліцензія GNU) — одна з найпопулярніших ліцензій на вільне програмне забезпечення, створена Р. Столменом для проекту GNU.

Рис. 1. Типові складові модулі АБІС [3]

Поступово системи АБІС розширюються, набувають нових функцій та отримують нові модулі від розробників. Вони можуть містити в собі веб-модулі (інтернет-сервери) для організації доступу користувачів через мережу Інтернет до ресурсів бібліотеки та її партнерів; інструменти для використання можливостей Інтернету в розвитку структури бібліотеки та налагодження міжбібліотечної взаємодії; засоби для входження бібліотеки до корпоративних або асоціативних міжбібліотечних систем [5].

Розглядаючи вітчизняні розробки, хочеться відзначити найбільш поширену АБІС ІРБІС 64, що використовується багатьма українськими, російськими, білоруськими бібліотеками та бібліотеками інших країн СНД. Система автоматизації бібліотек ІРБІС повністю сумісна з міжнародними форматами представлення бібліографічних даних RUSMARC/UNIMARC/MARC21 на основі засобів двосторонньої конверсії даних. Система дає змогу створювати й підтримувати будь-яку кількість баз даних, що становлять електронний каталог або є проблемно орієнтованими бібліографічними базами даних. Вона надає технологію автоматичного формування словників, на основі яких реалізується швидкий пошук за будь-якими елементами опису та їх поєднаннями. Засоби каталогізації дають можливість обробляти й описувати будь-які види видань, включаючи нетрадиційні, такі як аудіо- і відеоматеріали, комп'ютерні файли і програми, картографічні матеріали, ноти тощо. Система містить засоби для запозичення готових бібліографічних описів з корпоративних ресурсів через Інтернет, а також підтримує традиційні «паперові» технології, надаючи можливості для отримання широкого спектра вихідних форм. ІРБІС пропонує засоби для ведення та використання авторитетних файлів, баз даних УДК, ББК, ДРНТІ і Тезауруса. Система містить технології, орієнтовані на використання штрих-кодів і радіоміток на екземплярах видань та читацьких квитках. Також вона включає засоби, які дають змогу використовувати як ілюстративний матеріал будь-які зовнішні щодо бібліографічного документа об'єкти, а також ресурси Інтернету. ІРБІС 64 підтримує введення даних будь-якою мовою на основі UNICODE, а також пропонує засоби для перекладу інтерфейсів на інші мови. АБІС пропонує великий набір засобів, що забезпечують зручність і наочність визначених для користувача інтерфейсів, спрощують процес введення, містять помилки та дублювання інформації.

Система має широкі можливості для адаптації її до умов роботи конкретної бібліотеки на основі інструментальних засобів настроювання і профілів користувачів [7].

Ключові зміни ІРБІС 64 порівняно з ІРБІС 32:

клієнт-серверна архітектура застосування;

- ✓ клієнтам для доступу до баз даних досить знати тільки ІР-адресу сервера і порт підключення, що виключає фізичний доступ клієнтів до файлів баз даних;

- ✓ зменшення мережевого трафіку;

- ✓ зменшення навантаження на клієнтську машину (як наслідок, менші вимоги до її продуктивності, а значить і зменшена вартість);

- ✓ наявність авторизації (користувачів);

- ✓ керування налаштуваннями системи і кожного користувача, зокрема, здійснюється з сервера, а не з клієнтських комп'ютерів;

- ✓ збільшений розмір терміну словника (255 символів);

- ✓ збільшений об'єм запису (2 Гб);

- ✓ обсяг бази даних практично обмежений лише розміром доступного місця на жорсткому диску сервера;

- ✓ дані в записах зберігаються в кодуванні UTF-8, що дає змогу вводити записи будь-якою мовою світу;

- ✓ бібліотека доступу до файлів бази написана розробниками самостійно, отже, у випадку виявлення будь-яких помилок вони в найкоротші терміни виправляються.

Додатковий модуль WEB ІРБІС 64 призначено для здійснення доступу користувачів Інтернету до електронних каталогів та інших бібліографічних баз даних системи автоматизації бібліотек ІРБІС 64. Web-ІРБІС 64 призначена для використання в бібліотеках будь-якого типу й профілю для використання як одного з основних компонентів бібліотечних інтернет-серверів та інтернет-комплексів. У системі використовується кодування символів відповідно до стандартів Юнікод (UTF-8), що дає змогу працювати

з символами різноманітних мов та спеціальними символами (рис. 2) [7].

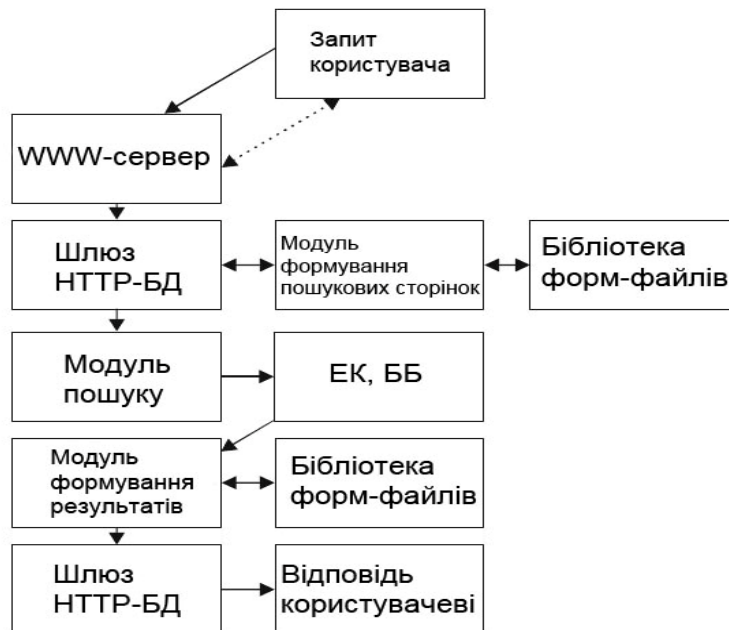

Рис. 2. Загальна функціональна блок-схема алгоритму роботи Web-IPBIS 64 [8]

Важливим є також і розвиток електронних бібліотек, що почали своє становлення на початку 90-х років ХХ ст. На перший погляд, електронна бібліотека – це керована збірка електронної інформації з супутніми сервісами, що доступна через Інтернет. З іншого боку, перше визначення має доповнюватися певною організацією, що забезпечує інструменти для пошуку, структурування та інтелектуального доступу до збірок інформації та електронних праць, для використання різними групами користувачів, а також збереження цілісності та забезпечення збереження колекцій. Перше формулювання витікає з точки зору комп'ютерної технології, а друге більше відображає погляди бібліотек та бібліотечних установ. Так як електронні бібліотеки залежні від обох наукових напрямів, цей дуалізм прослідковується протягом усього їх розвитку.

З появою нових можливостей унаслідок розвитку інформаційних технологій створенням електронних бібліотек почали займатися не лише традиційні бібліотечні установи, а й музеї, історичні товариства, академічні установи, уряди, професійні організації, видавці, неприбуткові організації та багато інших. Як результат – електронні бібліотеки набувають різноманітних видів та форм. Вони можуть відрізнятися за змістом і контекстом. Багато з них орієнтовані лише на певний предмет, а ще важливішим є те, що їх використовують різні користувачі з різною метою.

Швидкий розвиток і поширення електронних інформаційних технологій визначатиме не лише майбутнє бібліотек, а й соціальних, культурних і громадських організацій та інститутів. На сьогодні світові бібліотеки намагаються впроваджувати всі нові засоби, що надає Інтернет у своїй роботі. З'являються сторінки і групи в соціальних мережах і на відеосервісах, вводяться проекти зі спільного пошуку інформації, ведеться робота з впровадження сервісів для електронних книг та планшетних

комп'ютерів. Усі ці розробки в першу чергу впливають на роботу довідкової служби, яка в більшій мірі задіяна в спілкування з користувачами [9]. Тенденції розвитку суспільства, що виходять із прагнення отримати весь комплекс необхідної інформації, використовуючи Інтернет, а також розвиток соціальних комунікацій у мережі, схиляють до думки, що бібліотека постійно еволюціонує. У цій еволюції вона набуває статусу соціокультурного центру обміну інформацією, що надходить з різних джерел, та не лише збирає і структурує її, роблячи певний аналіз, а й приймає безпосередню участь у розробці технологій, процесі розвитку і вдосконалення електронних інформаційних технологій, привносячи свої напрацювання та ідеї.

Список використаних джерел

1. *Копанєва В.* Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету : монографія / О. Копанєва ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2009. – 200 с.
2. *Sutter J. D.* The future of libraries, with or without books [Electronic resource] / Cable News Network. – Mode of access: <http://edition.cnn.com/2009/TECH/09/04/future.library.technology>. – Title from the screen.
3. Автоматизированные библиотечные информационные системы. Материал из Википедии – свободной энциклопедии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL : http://ru.wikipedia.org/wiki/Автоматизированные_библиотечные_информационные_системы. – Загл. с экрана.
4. *Fayen E. G.* Integrated Library Systems / М. А. Drake // Encyclopedia of Library and Information Sciences, Second Edition. – 2005. – P. 249–260.
5. *Гончарой М. В.* Особливості бібліотечних інтернет-комплексів [Електронний ресурс] / М. В. Гончаров. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/articles/crimea/2002/sec3/Doc6.HTML>. – Назва з екрана.
6. *Saracevic T.* Information Science / М. J. Bates, М. N. Maack // Encyclopedia of Library and Information Sciences, Third Edition. – 2009. – P. 2570–2585.
7. Основные сведения ИРБИС 64 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://wiki.elnit.org/index.php/Документация:ИРБИС64>.
8. Web-ИРБИС 64. Руководство пользователя / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: 78.36.168.90:8080/irbis64r.../Web%20Irbis64%20-%20описание.doc.
9. Что такое Библиотека 2.0. Часть II [Электронный ресурс] // Calameo. – 2010. – Режим доступа: <http://ru.calameo.com/books/000166228c018edf043ad>. – Дата доступа: 21.05.2011. – Загл. с экрана.